

UNIVERZA V LJUBLJANI
FIOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2012

ŽIGA GORIŠEK

UNIVERZA V LJUBLJANI
FIOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

ŽIGA GORIŠEK

Moderna ovčereja na območju Ilirske Bistrice

Subvencije in odškodnine kot spodbuda za ohranjanje kulturne in naravne dediščine

Diplomsko delo

Smer dodiplomskega študija:

ETNOLOGIJA IN KULTURNA ANTROPOLOGIJA

Mentor: prof. dr. Bojan Baskar

Somentor: prof. dr. Božidar Jezernik

LJUBLJANA, 2012

ZAHVALA

Najprej bi se zahvalil mentorju profesorju dr. Bojanu Baskarju ter somentorju, profesorju dr. Božidarju Jezerniku za podporo idejne zamisli o diplomski nalogi ter za usmerjanje in moralno spodbudo pri izdelavi naloge. Zahvalil bi se tudi vsem prijateljem, ki so mi polepšali to študijsko obdobje in s katerimi sem imel priliko izkusiti teren v pravem pomenu besede. Nadalje gre zahvala prijatelju Tomažu, s katerim sva vsak teden v avtu delila teoretsko znanje, pridobljeno tekom tega študija. Največja hvala pa puncu Manci, sestri Evi ter staršem Markotu in Almi, ki so me vsa ta leta potrpežljivo podpirali in spodbujali.

Hvala vsem.

IZVLEČEK

Moderna ovčereja na območju Ilirske Bistrice: Subvencije in odškodnine kot spodbuda za ohranjanje kulturne in naravne dediščine.

Diplomsko delo preučuje ovčerejo na območju Ilirske Bistrice, natančneje na slemenu Gur, ki se nahaja na južnih obronkih snežniškega gozda. Na omenjenem prostoru se že stoletja odvijajo različne oblike aktivnosti, ki spreminjajo oz. ohranjajo krajino takšno, kot jo poznamo danes. V nalogi je zato narejena krajša raziskava ovčereje v preteklosti, ki se kot t. i. tradicionalna, danes po zaslugi subvenciji in odškodnin ponovno vrača v slovenske kraje. Vendar pa pri oživljanju ovčereje kot gospodarske panoge prihaja do konfliktov med različnimi interesi, ki razumejo in s politično močjo spreminjajo prostor mnogim drugim tam prisotnim uporabnikom. Ravno ohranjanje, spreminjanje in redefiniranje prostora ustvarja dihotomijo med naravo in kulturo oz. med naravovarstvom in razvojem tega področja, kjer tovrstnih razlik prej niso poznali. Na podlagi naštetih tez je bilo opravljenih več intervjujev z rejci, uradniki in naravovarstveniki, ki so podali svoja stališča in poglede na prostor, ki je med drugih znan tudi po neuspeli gradnji vetrnih elektrarn na Volovji rebri. Z analizo časopisnih člankov, preučevanjem domače in tuje strokovne literature ter s primerjavo podobnih primerov širom sveta naloga dobi obsežnejši antropološki pogled, ki umesti raziskovano problematiko v širši znanstveni kontekst.

Ključne besede: sleme Gur, Volovja reber, ovčereja, subvencije, odškodnine.

ABSTRACT

Modern sheep farming in the area surrounding the city of Ilirska Bistrica: Subventions and compensations as an encouragement for conservation of cultural and natural heritage

The following diploma thesis focuses on the sheep farming in the area surrounding Ilirska Bistrica, more specifically on the ridge Gure, located on the southern edges of the hill Snežnik forest area. The diploma consists of the research dealing with the sheep farming, trying to highlight the difference between how this activity appeared in the past comparing to its revival in the present days, mostly due to stimulations coming in the form of subventions and money compensations. Nevertheless, such subventions cause severe conflicts between two parties who defend their interests in the area, one of them being the environmentalists and the other those who see the land as a potential for business development. The presentation of all these different opinions is one of the main objectives of this work as they also serve as a starting point for the interviews conducted among the breeders, officials and environmentalists. It is evident that one of the most severe conflicts here still remains the intentional use of this *space*, which can be most clearly seen in a failed attempt of constructing wind farms on the Volovja reber. The analysis of newspaper articles and a thorough study of the national as well as foreign literature manages to create a wider anthropological view and by that puts the researched problematic into a broader scientific context.

Key words: Gure, Volovja reber, sheep farming, subventions, compensations.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA	3
3. ZGODOVINSKO-GEOGRAFSKA UMESTITEV	4
3.1 Geografske značilnosti raziskovanega prostora	4
3.2 Krajši pregled zgodovine ovčarstva na ilirskobistriškem območju: Ustvarjanje pokrajine ...	5
3.2.1 Pričevanje najstarejšega rejca v Ilirski Bistrici	9
4. PROSTOR RAZLIČNIH INTERESOV	11
4.1 Kaj je prostor in kako nastane	12
4.2 Subvencionirano ohranjanje kulturne in naravne dediščine	15
4.2.1 Od subvencije do odškodnine: Pogled skozi oči sogovornikov	17
4.2.2 Analiza člankov: Ustvarjanje javne podobe	27
4.3 Civilizacija nasproti divjini	31
5. ZAKLJUČEK.....	38
5.1 Summary	40
6. LITERATURA.....	41
6.1 Internetni viri.....	45
7. PRILOGE	47

1. UVOD

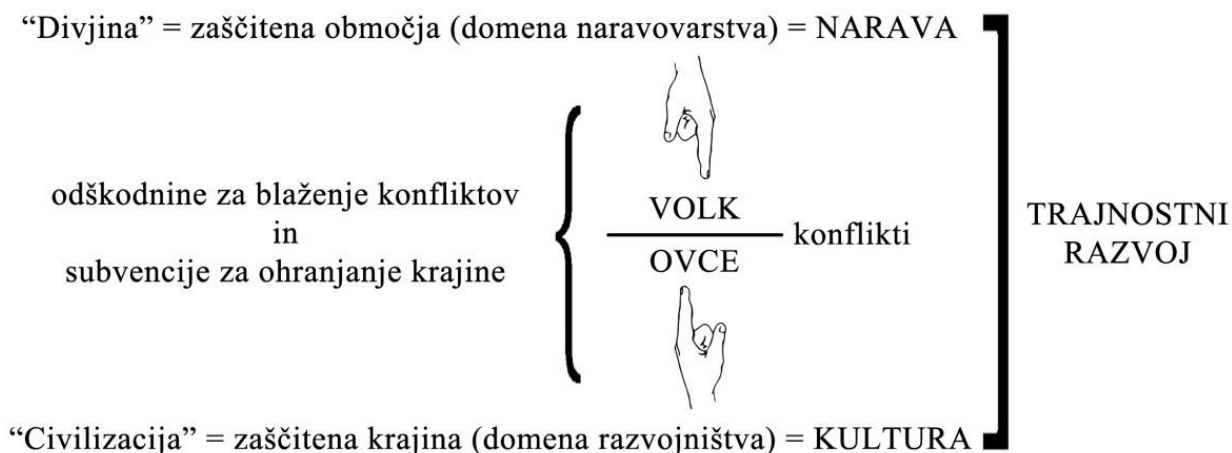
Pričujoče delo je nastalo kot diplomski seminar, ki vsebuje in združuje vse znanje, pridobljeno v preteklih treh letih bolonjskega študija prve stopnje. Kot antropolog sem se podal na teren in v času, ki mi je bil na voljo, napravil poglobljeno raziskavo ovčereje na območju Ilirske Bistrice. Za tovrstno tematiko sem se odločil, ker sem se istočasno (ne)hote začel aktivno ukvarjati s problematiko ovčereje, transhumance ter drugih oblik pašništva. Naj omenim, da sem v prejšnjem tovrstnem seminarju raziskoval transhumantno pašo na Velebitu in tri tedne tudi aktivno sodeloval na ovčji planini Mangart; prav tako pa sem si ogledal tudi precej terena povezanega s pašništvom tako v Sloveniji kakor tujini. Na nek način sem se v tem času izredno navdušil nad dinarskim svetom, ki s svojimi prostranimi pašniki že tisočletja živi v simbiozi s človekom, rejo drobnice ter drugimi gospodarskimi panogami, ki so področje sooblikovali do te mere, kot ga poznamo danes. V raziskavi sem se zato osredotočil na ovčerejo na pobočjih slemen Gur¹, kot ga imenujemo domačini na ilirskobistriškem. O nekdanji prisotnosti pašništva na tem območju pričajo že številni toponimi in ledinska imena kot so hrib Kozlek, Volovja reber, Kozji hrib, Konj, greben Belih ovac, Planina, Zelene doline, Gnojišča, Volčji hrib ipd. Kot domačin in ljubitelj teh krajev sem opazil, da se je ovčereja kot gospodarska kultura, vse od vstopa Slovenije v Evropsko unijo, pri nas v teh letih ponovno uveljavila. Vzrok temu so bile, in so še vedno, bogate evropske subvencije, ki jih rejci dobivajo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Namen tega diplomskega seminarja je zato ravno raziskovanje in preučevanje vplivov teh subvencij, ki jih rejci pridobivajo za vzrejo drobnice na travnatih pobočjih, ki so bila v prejšnjih desetletjih večinoma zarasla. V času opuščanja teh zemljiških površin pa so se na tem kraju zgodile številne nove aktivnosti, ki so spremenile pogled na socialni prostor. Le-tega si danes zato ne delijo več samo rejci, temveč tudi rekreativci, naravovarstveniki, investitorji ter številne živalske vrste, kar pa seveda sproža različne polemike med vsemi prej naštetimi akterji. Na nek način gre za ustvarjanje dveh polov, ki po mojem mnenju skušajo vzpostaviti mejo med t.i. divjino in civilizacijo. Pri kreiranju tovrstnega novega prostora so ravno zato izredno pomembne različne subvencije, ki v imenu trajnostnega razvoja ter ohranjanja kulturne in naravne dediščine spodbujajo

¹ Greben, ki se razteza med dolino reke Reke in snežniškimi gozdovi. Danes je mogoče celo bolj poznan po Volovji rebri, ki sega od Knežaka čez Vrbiško raven vse do Kozleka ter območja Zabiških goljakov, kjer se še danes prakticira prosto pašo.

dejavnosti, ki posledično vplivajo na še večjo človeško aktivnost v okolju, ki ga skušajo zaščititi tako naravovarstveniki, nevladne organizacije kot drugi ljubitelji narave. Konflikt različnih interesov na tako majhnem območju, ki ga vse od leta 2003, ko se je pričel medijski diskurz o umeščanju vetrnih elektrarn na Volovji rebri, spoznava tudi širša slovenska javnost, me je spodbudil, da se kot antropolog posvetim vsem tem različnim pogledom. Le-ti namreč neprestano ustvarjajo novo podobo prostora, ki si ga tudi jaz delim in v njem z drugimi obiskovalci teh bogatih krajev tudi soustvarjam. Pri razumevanju zastavljenega problema mi je bil v veliko pomoč antropološki pogled Maje Blejec, ki je v svojem diplomskem delu z naslovom *Umeščanje vetrnih elektrarn na Volovji rebri nad Ilirsko Bistrico* podrobno opisala razmerje med zagovorniki in nasprotniki vetrnih elektrarn. Tudi sam sem prišel do sklepa, da se na tem prostoru že stoletja dogajajo različne aktivnosti, ki omogočajo vrsto različnih preučevanj; osebno pa sem se najbolj navdušil nad ustvarjanjem pokrajine skozi perspektivo ovčereje. Spraševal sem se, kaj je pokrajina, kako je ustvarjena ter kaj je z njenim socialnim spominom in identiteto. Z analiziranjem časopisnih člankov in s prebiranjem antropološke literature sem spoznal, da se ljudje povsod srečujemo z različnimi realnostmi prostora in časa in da je način, kako jih obvladujemo, kulturno pogojen. Zato lahko različne kulture isti fizični prostor razumejo skozi različne perspektive in tehnike; sami pa ne moremo in ne smemo predvidevati, da imajo koncept prostora ekvivalenten našemu. Po tem takem je naša naloga ta, da skušamo kot socialni znanstveniki različno pojmovanje vzorca realnosti analizirati, saj šele s tem lahko razumemo pomen nekega prostora, v katerem živimo in ga raziskujemo.

Tema, katero sem izbral za predmet raziskovanja, je trenutno zelo aktualna, saj se v medijih ponovno pojavljajo težnje po gradnji vetrnih elektrarn na Volovji rebri; prav tako pa se pogosto omenjajo tudi napadi zveri na drobnico, za česar problematiko je bilo v zadnjih letih izvedenih precej projektov, podprtih s strani države in Evropske unije. V raziskavi sem se poslužil tudi rezultatov Biotehniške fakultete, ki na Oddelku za biologijo in Oddelku za zootehniko izvaja kar dva projekta, in sicer SloWolf ter mednarodno zasnovan raziskovalni projekt Metode preprečevanja napadov volkov na ovce. Pri obeh projektih je zanimivo to, da skušata najti neko smiselno rešitev, ki bi omogočila sobivanje ljudi in živali na območju, ki ga tudi sam raziskujem. Smatram, da ima pri iskanju in razumevanju tega problema izredno pomembno vlogo antropologija, saj s svojo

metodologijo lahko doprinese k razreševanju nastalih socialnih in okoljskih konfliktov tega področja.

Shematski načrt diplomske naloge: Ohranjanje, ustvarjanje in redefiniranje prostora.

2. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA

Velika prednost, ki sem jo imel pri izdelavi naloge, je ta, da tudi sam izhajam iz krajev, ki so predmet raziskave, in jih zato poznam ter preučujem že vse življenje. Kot domačinu mi tako ni bil problem najti dovolj pravih sogovornikov ter primernih krajev in vasi. Na terenu so mi pomagali večinoma kar vsi domačini, dobil sem veliko koristnih informacij, področje pa mi je bil dobesedno na dlani. Problem, ki nastane pri takšnih domačih terenih, pa je ta, da si v ta prostor socializiran in da se je pri takšnem raziskovanju zato zelo težko znebiti kulturnih očal, ki jih z leti pridobiš živeč v neki skupnosti. V raziskavi sem zato skušal biti čim bolj objektivni, kritično sem sprejemal vsa različna mnenja, interese in poglede, ki sem jih v tekstu nato smiselno prepletal ter primerjal z različnimi drugimi tovrstnimi primeri doma in v tujini. Za namen raziskave je bila uporabljena kvalitativna metoda, ki vključuje opazovanje z udeležbo, nestrukturirane intervjuje, iskanje in analiziranje različnih člankov ter deskriptivno študijo domače in povečini tuje literature. Izhodišče raziskave so bili terensko delo na območju Gur; obisk ovčerejcev, Kmetijske svetovalne službe ter Zavoda za gozdove; analiza časopisnih člankov v Knjižnici Makse Samsa in intervjuja s članoma projektov SloWolf in Metode preprečevanja napadov volkov na ovce, sofinanciranih s strani Evropske unije, ki se, podobno kot jaz, ukvarjata s sobivanjem človeka z divjimi zvermi. V celoti je bilo posnetih 7 daljših intervjujev, ki sem jih transkribiral in delno uporabljal v besedilu te naloge. Kot

sem že omenil, sem na terenu uporabljal nestrukturirani tip intervjujev, in tako skozi pogovor poizkušal izvedeti čim več o pašništvu, načinu življenja in razumevanju socialnega prostora, ki ga ustvarjajo in uporabljajo različni subjekti na območju raziskovanja. Zaradi varovanja osebnih podatkov sem vsa imena sogovornikov spremenil in jih dosledno uporabljal ves čas naloge.

3. ZGODOVINSKO-GEOGRAFSKA UMESTITEV

3.1 Geografske značilnosti raziskovanega prostora

Preučevana pokrajina leži med visokimi planotami Snežnika (1976 m), Vremščice (1027 m) in Slavnika (1028 m) na jugozahodnem delu Slovenije, med Kvarnerskim in Tržaškim zalivom, in teritorialno spada pod občino Ilirska Bistrica. Le-ta je po površini ena večjih občin v Sloveniji, saj z vsemi kmetijskimi zemljišči in gozdovi obsega kar 45.577 ha (<http://www.kmetijskizavod-ng.si>). Severozahodni del območja med Snežnikom in Slavnikom leži na kraških, apnenčastih tleh in meji na Brkine, Vipavsko dolino in Tržaški zaliv, kjer povečini prevladuje flišnata sestava tal. Na tem območju tako nastaja posebna klima, saj se mešajo različni klimatski vplivi; eni področje dosežejo s strani kontinenta, torej preko zahodnih pobočij Javornikov in Snežnika; medtem ko primorski vplivi prihajajo s področja Kvarnerskega zaliva, po ozkem kanalu med Učko ter Gorskim Kotarjem na hrvaški strani. Primorskih vplivov iz Tržaškega zaliva tukaj skorajda ni, saj jih zavirajo reliefne pregrade Slavnika s Čičarijo ter zahodni del Brkinov (Klemenčič 1960: 605; Blejec 2005: 20). Značilna pokrajina tega področja je nastala z iracionalno eksploatacijo gozdov, kar je povzročilo nadaljnjo krasifikacijo. Prvotna pokrajina se je zaradi izsekovanja dreves ohranila samo na Snežniški planoti, kjer prevladuje relativno vlažna klima, ki kot taka ponuja boljše razmere za naravno regeneracijo gozdov, kakršni so na severozahodnem delu te pokrajine. Takšne variacije naravnih pogojev, prisotnih na tako kratkih razdaljah, so stoletja nudile odlične pogoje za živinorejo in transhumanco med poletnimi pašniki na platojih Snežnika in Javornikov ter zimsko pašo v Istri in pokrajini Friuli (Klemenčič 1960: 606; Umek 1957; Smerdel 1989).

Kakor je bilo uvodoma že delno nakazano, se je prisotnost ovčereje, vse od vstopa Slovenije v Evropsko unijo, v teh krajih ponovno obudila. Ker je tovrstna dejavnost zaradi

ugodne klime prisotna na skoraj vseh zgoraj naštetih območjih, sem se odločil, da svojo raziskavo omejim samo na sleme Gur, kakor ga radi imenujejo domačini. Sleme se nahaja vzhodno od Ilirske Bistrice, natančneje na skrajnem jugozahodnem delu Snežniške planote (glej prilogo 1). Najvišji vrh tega 15 km dolgega in 2 km širokega področja je Veliki Razbor s 1300 m nadmorske višine. Ker območje leži na prehodu med submediteranskim in dinarskim območjem, je njegov rastlinski in živalski svet eden bogatejših v Sloveniji. Za vegetacijo na celotnem slemenu je značilno, da je na prisojnih pobočjih poraščena s submediteranskimi oz. ilirskimi suhimi in suhimi kamnitimi travišči z značilno kraško floro, osojna pobočja pa porašča gozd. Vrh slemena dejansko predstavlja mejo med odprtim svetom travišč in sklenjeno gozdno vegetacijo (<http://sl.wikipedia.org/>). Groba pokrajina se je preoblikovala v času poledenitve, ko so kamnine na tem območju zaradi geomorfološkega dogajanja intenzivno preperevale; učinki tega pa so še danes lepo vidni v reliefu. Danes je preperevanje kamnin intenzivnejše v vršnem delu slemena, o čemer pričajo številne vrtače na njegovi jugozahodni strani. Območje Gur se uvršča v zmerno celinsko podnebje, hkrati pa je zanj značilna tudi pogostost vetrov kakor sta jugo in burja. Zaradi svoje višine sleme predstavlja orografsko pregrado vlažnim zračnim masam, ki od zahoda in jugozahoda potujejo proti notranjosti celine, kar posledično prinese velike količine dežja, še posebej v jesenskih mesecih. Zaradi tega ima območje veliko vodovarstveno vrednost; njegovo vodovje pa oskrbuje tudi glavni ilirskobistriški vodovod (<http://sl.wikipedia.org/>).

3.2 Krajši pregled zgodovine ovčarstva na ilirskobistriškem območju: Ustvarjanje pokrajine

Antropološke študije na različnih koncih sveta preučujejo ljudi in njihove socialne odnose, ki se manifestirajo skozi pokrajine. Ljudje se ne identificirajo samo preko socialnih odnosov in organizacij, temveč tudi preko svoje predstave o pokrajini, v kateri živijo (Hirsch 2003: 5). Za razumevanje razmerja med kraji (ang. *place*) in prostori (ang. *space*) je zato pomembno poznavanje zgodovinskega ozadja, s katerim boljše preučujemo trenutno pojmovanje neke pokrajine (Rohkrämer 2009: 1344). Antropologa Erica Hirscha je zanimal prav pogled, kjer se pokrajina izraža skozi kraj in prostor. Pokrajina je pomembna zaradi tega, ker je podobna procesom med ljudmi in njihovimi socialnimi relacijami. Kompleksnost relaciji med ljudmi, kraji, prostori in obzorji pa je določena z

miti, s katerimi so si ljudje oblikovali svet predstav o nastanku in smislu sveta, v katerem živijo (Hirsch 2003: 5). Gospodarska panoga, na katero se osredotoča ta naloga, je v svoji zgodovini doživela več vzponov in padcev, ki so bili posledica različnih političnih in naravnih okoliščin. Danes pa smo priča ponovnemu obujanju tradicionalne ovčereje; in ne nemalokrat sem pri sogovornikih slišal, da je temu tako samo zaradi ohranjanja kulturne in naravne dediščine. Za boljše razumevanje te t.i. tradicije, ki ohranja krajino, pa je potrebno tudi poznavanje ovčarske preteklosti teh krajev.

Slovenski kraji so si bili po pomenu živinoreje do najnovejše dobe zelo različni. Tako je bilo za Istro, Kras, Bovško in Belo krajino ugotovljeno, da je imela tu, vsaj od časov slovenske naselitve naprej, relativno velik pomen vzreja drobnice (Smerdel 1989: 15). Franjo Baš je slovensko poljedelstvo orisal kot požigalniško obratovanje, ki se je prakticiralo od naselitve Slovencev v novi domovini pa vse do konca visokega srednjega veka. V takrat prevladujoči gozdnati Sloveniji so podirali gozdove, jih požigali, na požganem prostoru pa so sejali žito. Ko je bila zemlja za žito izčrpana, so na tem prostoru nadalje pasli, vse dokler pašnikov ni prerasel gozd, nakar se je za ustvarjanje plodne zemlje začel pripravljati ponoven požig (Baš 1953: 84). Zaradi hudih klimatskih razmer, ki so v teh krajih dokaj specifične, je bila ovčereja ena glavnih gospodarskih panog. Podložnikom v Čičariji, Brkinih, na Krasu ter Pivki je bilo na tem pasivnem predelu borno življenje omogočeno ravno z dohodki pri nadrobni prodaji jagnjet, sira in sirotke na Beneško, v Trst ter Gorico. Dodaten dohodek je prinašalo tudi predenje in prodajanje volne v številne druge pokrajine (Umek 1957: 71). Prvi zapisi, ki so neposredno povezani z ovčerejo, sodijo v 15. stoletje. V urbarju za Postojno in Prem je bilo leta 1498 tako zapisano, da so kmetje na Jurijevo dajali v blagu po enega prašička z jagnjetom; ali pa namesto tega 40 šilingov v vaseh premskega urbarja. Dajatev se je imenovala *Jörgenrecht*, kar v prevodu pomeni pravica sv. Jurija (Smerdel 1989: 15). Borni kraški svet pa velikim čredam drobnice ni nudil dovolj krme, zaradi česar so bili rejci prisiljeni iskati tudi bolj oddaljene pašnike v primorju. Oblika tovrstne transhumantne paše je pogojena z vegetacijskim in klimatskim značilnostim nekega področja. Zanja je zato pomembna politika gospodarjenja z zemljo, saj gre za soodvisnost med agrarnimi in pašnimi površinami. Osnovni element takšne paše je sezonska selitev čred in pastirjev, ki so se morali za pašo in prehod črede dogovarjati z lastniki zemljišč, kjer so se gibali. Sčasoma so posledično v skladu s tovrstnimi dogovori nastale ustaljene poti, po katerih so prihajali in odhajali transhumatni

pastirji s svojimi čredami. Na tem območju sta potekali dve obliki pašništva, in sicer zimska ter letna paša. Pozimi so iz Krasa, Pivke, Čičarije in Brkinov živino, ki je na domačih pašnikih niso mogli prerediti, gnali na pašo v Istro ali vse do tržaškega zaliva, saj so ugodne klimatske razmere tu dopuščale pašo na prostem (Umek 1957: 71). Na zimsko pašo so ovce odhajale v času med sv. Mihaelom (29. september) in božičem (25. december) ter tam ostajale vse do sv. Jurija (24. april). Ovce so se tako vso zimo pasle na prostem, le ob slabem vremenu so jih pastirji zagnali v staje imenovane stacije. Le-te so imele samo streho, dostop do ovac pa so zapirali z grmičevjem (Smerdel 1989: 16). Ovce so povečini čuvali in gnali domači pastirji. Mnogi med njimi, zlasti mlajši, so se na ta način lahko izognili vojaškemu služenju. Za pašnike, ki so jih uporabljali, so plačevali pašni denar, ki je v drugi polovici 18. stoletja znašal 11 kron na glavo živine (Umek 1957: 72). Letna paša se je začela takoj po sv. Juriju, ko so živino iz istrskih pašnikov prignali nazaj na planine Javornikov, Snežnika in Učke (Klemenčič 1960: 605). Ovce so se tu lahko pasle iz planine na planino, dokler niso popasle v zakup vzetih pašnikov. Na planinskih pašnikih so bile vse poletje do konca septembra brez staj. Za pašo so pastirji plačevali posebno dajatev, imenovano pašni denar ali herbadijo, ki se jo je plačevalo ali v denarju ali v naturi, denimo siru, sirotki, jagnjetini ipd. (Smerdel 1989: 16).

V drugi polovici 18. stoletja je bila transhumantna paša v teh krajih skorajda tik pred svojim koncem, saj je takratna fiziokratska kmetijska politika absolutistične Avstrije zahtevala prepoved zimske paše in uvedbo plemenite pasme ovac merinos. Vzrok za uvedbo te pasme je bil v potrebi domačih manufaktur po boljši volni. Prepoved zimske paše v beneškem primorju je zahteval takratni postojnski okrožni glavar Pompej baron Brigido, lastnik gospostva Lupoglava, kjer je delal poskuse s križanjem ovac domače istrske pramenke in pasme merinos. Baron je po vsej verjetnosti ravno zaradi lastnih interesov vztrajal pri tem, da zimska paša ostane prepovedana, saj bi se namesto nje uvedla intenzivna reja v hlevih. To naj bi med drugim omogočilo tudi razdelitev srenjske zemlje in kultiviranje pašnikov. Postojnskemu glavarju se je zdelo število ovac, ki so jih gnali v primorje, previsoko. Sam je ocenil, da je takrat iz postojnskega okrožja vsako leto na zimsko pašo šlo približno 20.000 glav drobnice. Predlog prepovedi zimske paše v beneškem primorju, ki ga je Pompej baron Brigado podpiral, je bil tako s patentom sprejet 15. junija 1771. Kljub obstoječi prepovedi pa so ovce iz gospostva Gotnik, deželnih sodišč Prem in Novi grad čez zimo leta 1772 in 1773 gnali v beneško primorje. Svoje podložnike,

ki jih je okrožno glavarstvo v Postojni kaznovalo s telesnimi kaznimi in globami, je zemljiška gospoda pri tem torej podpirala. Iz vasi, ki se niso pokorile, so v namen zastraševanja, kaznovali župane in enega ali dva od uglednih podložnikov, ki so morali vkovani v železja, 8 dni delati pri javnih delih (Umek 1957: 75). V letih, ko je bila zimska paša prepovedana, je število ovac padlo, zlasti v najbolj pasivnih predelih Pazinske grofije. Zaradi stalnih prošenj in pritožb so zato sestavili posebno komisijo, ki je ponovno raziskala vprašanje zimske paše v beneški Istri in prišla do sklepa, da je zaradi pomanjkanja krme mogoče rediti toliko ovac samo z zimsko pašo. Njena stalna ukinitve bi torej lahko resno ogrozila ovčerejo, ki so jo označili kot osnovno pridobitveno panogo podložnikov. Na osnovi tega so leta 1774 razveljavili uvedbo o prepovedi zimske paše, ki se je odtlej neprekinjeno ohranila vse do druge polovice 19. stoletja (Smerdel 1989: 18).

Iz franciscejskega katastra iz začetka 19. stoletja je razvidno, da se je precejšen del živine, ki je niso uporabljali za delo, pasel na planinskih pašnikih, ti pa so na območju današnje Ilirske Bistrice tvorili največji del kmetijskih zemljišč. Na planinah so posamezne dele zemljišča kosili, nekaj manjših površin pa celo obdelovali. Glavna gospodarska panoga je bila seveda paša; tako se je, kljub nazadovanju ovčereje v tistem času, na planinskih pašnikih paslo 170 glav goveje živine, 60 konj in 1850 ovac. Kakor je razvidno iz teh števil, se tod ni paslo le domače živine, temveč tudi tujo (Valenčič 1980: 80). Paša je v poletnem času trajala od začetka maja pa vse do konca oktobra. Na območju Bistrice in Trnovega² takrat ni bilo nobenih gozdov; zemljišča, ki so bila pozneje pogozdena z borovci ter drugim drevjem, so namreč izkoriščali za pašo ovac, ki je preprečevala vsako rast drevja. V Bistriških zapisih³ tako lahko preberemo, da so s pašo izkoriščali gorske travnike. »Ker so bili gorski travniki oddaljeni od vasi in raztreseni med pašniki, je na njih napravila mnogo škode živina, ki se je pasla okrog brez zadostnega nadzorstva. Potem ko so bili pokošeni, pa so prignali na pašo ovce, ki so travnike pretirano izkoristile, saj so včasih požrle travo s koreninami« (Valenčič 1980: 83). Kmetje, ki so na Gurah imeli v lasti večje gorske travnike, so si prizadevali, da bi na njih pridobili več sena, saj je imelo tako dobro kakovost⁴, da jim je prinašalo višje cene. Nekateri kmetje so s tem namenom celo najemali kosce, ki so prihajali iz Blok in Loškega potoka. Sena se na tem območju ni

² Do leta 1927 se je Ilirska Bistrica delila na naselji Bistrica na vzhodu in Trnovo na zahodu.

³ V. Valenčič, Iz gospodarske preteklosti Bistrice in Trnovega: Ob koncu srednjega in v začetku novega veka, Bistriški zapisi 1, ilirska Bistrica 1980.

⁴ Po besedah sogovornikov je bilo to seno, zaradi svoje kvalitete, poznano po vsem Kvarnerju.

spravljalo v senike, temveč v lonice⁵, ki pa so bile izpostavljene pasochi se živini, tatovom in dežu. Zelo lepo nam to opiše spomin, ki je na voljo tudi na spletu:

»Marsikdo se še spominja košnje na Gurah. Kosilo in spravljalo se je po ves teden in še dlje. Zato so postavili zasilne stanove ali šotore, kjer so prenočevali. Kosci so kosili bolj ravne površine, ženske pa so s srpi obkosile skorajda vsak kamen, da se travniki niso zaraščali. Seno iz »Gur« je veljalo za najboljšo krmo in je zato imelo večjo tržno vrednost. Vsekakor je tudi zelo lepo dišalo« (<http://www.ilbis.com>).

Z ovčerejo so se takrat ukvarjali skoraj vsi kmetje – večji posestniki so bili samostojni ovčerejci, manjši pa so se združevali in skupaj najemali pastirje, ki so pasli in oskrbovali ovce. Mleko so si delili sorazmerno in sicer po številu molznih ovac, ki jih je imel vsak član družbe. Sami so izdelovali sir in volno, jagnjeta pa je vsak dobil od svoje živine. Benigar in Vičič iz Trnovega ter Hlist iz Bistrice so omenjeni med tistimi, ki so izdelovali veliko dobrega sira. Živinoreja, med njo pa zlasti ovčereja, je takrat dajala kmetom največ koristi, saj so v te kraje prihajali kupovati jagnjeta, ovce, koštrune, sem ter tja pa tudi teleta in drugo mlado goved, tudi tuji mesarji in živinski prekupčevalci, ki so živino nadalje prodajali v Trstu in Reki (Valenčič 1980: 80-84).

3.2.1 Pričevanje najstarejšega rejca v Ilirski Bistrici

V ta zgodovinsko – antropološki sklop sem vključil nekaj zanimivih podrobnosti, ki sem jih izvedel preko nestrukturiranega intervjuja z najstarejšim rejcem v Ilirski Bistrici. Že med pogovorom z njim mi je postalo jasno, da Janez Novak zelo dobro pozna zgodovino ovčereje obdobja, ki ga do sedaj še nisem opisal, in sicer časa med svetovnima vojnama. Zaradi tega se mi je zdelo smotno, da ravno v ta sklop vključim pričevanje rejca, ki dogajanje pozna še iz časa svojega otroštva.

Tedaj so v teh krajih imeli večinoma ovce, saj so bile koze, vse od časa Avstrije in Marije Terezije, zaradi škode, ki so jo povzročale na drevju, prepovedane. Takrat so bili hribi in Gure popolnoma goli ravno zaradi dejstva, da so koze vse obgrizle. Kot primer je sogovornik navedel hrib Kozlek, na katerem so se koze največ pasle, še posebej v spodnjem delu, ki je bil večinoma gol. Povedal mi je tudi, da se je v času po drugi svetovni vojni, torej med leti 1945 in 1950, med Kozino, Ilirsko Bistrico in Pivko paslo okrog 12.000 ovac. Ovčereja se je začela zmanjševati šele v času industrializacije, saj ji takratne

⁵ Iz SSKJ: v obliki polkrogle naloženo seno, slama.

oblasti niso posvečale prevelike pozornosti; na to pa je močno vplivalo tudi širjenje bolezni bruceloze sesalcev, katera je povzročila drastično zmanjšanje števila ovac v teh krajih. To se je zgodilo okrog leta 1950, ko je zaradi omenjene bolezni zbolelo veliko ljudi; potrebno je bilo tudi ustrezno zdravljenje. V malce blažji obliki se je bolezen ponovno pojavila okrog leta 1980, ko naj bi jo k nam prinesli pastirji s svojim čredami iz Bosne. V tistem času se je zaradi preventivnih ukrepov pobilo kar nekaj tropov, eden izmed teh pa je bil tudi Oblakov, katerega je lastnik imel zraven šole. Kot enega izmed poglavitnih razlogov za zmanjševanje števila drobnice Janez Novak omenja zakon o gozdovih iz leta 1967, ki je omejil pašo v njih. Pred sprejetjem zakona so namreč pastirji iz domačih in tujih krajev, še posebej v najtoplejših mesecih, svojo živino lahko pasli v gozdu vse do Snežnika (glej prilogo 2).

Na Gurah, ki se jim po domače pravi tudi »Guore«, je bilo kmetijsko zemljišče namenjeno predvsem košnji in paši. Ljudje so na njem imeli parcele, ki so jih kosili za seno ali pa so tu redili ovce in govejo živino. Če parcele niso pokosili, so jo dali v najem drugim, saj se je po besedah Novaka takrat vse izkoristilo. Ravne in večje površine se je kosilo, slabše terene pa se je paslo. Vse je bilo določeno in vsak trop je imel svojo stacijo, kot se je reklo stajam v času okrog prve svetovne vojne. En trop je štel od 300 do 400 glav; vsak trop pa je imel svoje parcele, na katerih se je lahko pasel. Od Zabič pa do Ilirske Bistrice je bilo v medvojnem času najmanj 10 takšnih tropov, ki so se pasli na zakupljenih pašnikih (glej prilogo 3). Nekatere izmed teh parcel so imele tudi vaške skupnosti, ki so bile v t.i. jusu⁶. Eno izmed takšnih zemljišč so imeli tudi vaščani Podgraj in Zabič. Pred prvo svetovno vojno je na tem istem prostoru redil živino posestnik iz Češke, imenovan Balcarič, ki je živel v Zabiškem gradu. Po vojni je na njegovo mesto prišel polkovnik Italijanske vojske, saj je od Balcariča odkupil zemljišče. Ta Italijan je na Gurah zgradil hišo in hlev, ki ga vse od leta 1989 Janez Novak uporablja za nočno zavetje ovac (glej prilogo 4). Takrat so na planini tudi molzli in sveže mleko vsak dan nosili v Zabiče, kjer sta bili takrat mlekarna in sirarna. Italijan je na planini imel tudi rusko pasmo ovac karakul. Iz kož mladih, do deset dni starih jagenjčkov, ki so jih prodali, so namreč izdelovali črne ženske plašče.

⁶ Jus so upravljali vaški župani s pomočjo odbora, ki so ga običajno sestavljali starejši in ugledni vaščani. Pravico do jusa so dedovali samo moški člani družin, ki so sestavljale srenjo. Ko se je v vas naselila nova družina, si je morala prislužiti pravico do jusa z delom ali jo je morala plačati. Prvi pisni podatki o kontovelskem jusu in o njegovi pravici segajo v leto 1795. Takrat je avstrijskim deželam vladal Franc II., vnuk Marije Terezije (<http://www.konte.it>).

Italijani so bili v času med obema vojnama, vsaj po besedah Novaka, do paše zelo tolerantni. Še danes se veliko ljudi spominja, da je italijanska vojska med vojaškimi vajami večkrat zaprla območje, kjer je tedaj potekala meja med Italijo in Kraljevino SHS. Takrat ovce niso smele biti na planini, kmetje pa so za vsak dan izostanka dobili določeno odškodnino, ki je bila bojda tako visoka, da takšnega zaslužka niso mogli dobiti niti v pol leta dela.

4. PROSTOR RAZLIČNIH INTERESOV

Do sedaj je bilo večinoma govora o ovčereji in o tem, kako je le-ta vplivala na konstruiranje pokrajine, kot jo poznamo danes. Ljudje neprestano povzročamo spremembe v okolju, a le nekatere izmed njih dojemamo kot problematične. »Okoljski problemi so potemtakem odvisni od človekovega dojemanja in kot taki so predmet družboslovnih in humanističnih znanosti« (Blejec 2005: 28). Zato nas tudi v antropologiji zanima, kako ljudje spreminjajo svoj življenjski prostor, kakšne so njihove predstave in spomini, ki vplivajo na njegovo spreminjanje ali ohranjanje. V konkretnem primeru gre za problematiko ohranjanja pokrajine, ki jo z različnimi subvencijami financira trenutna evropska politika. Ker pa je pokrajina socialna konstrukcija prostora, mora biti zaradi tega razumljena kot kulturni proces, ki se nahaja med krajem (ang. *place*) in prostorom (ang. *space*) znotraj in zunaj predstave, ki jo pokrajina uteleša (Low in Lawrence 2003: 16). Gure so kot fizični prostor zato prizorišče mnogih t. i. aktivnosti, kot je takšne prostore označil že Amos Rapoport. Govoril je o aktivnostih, ki se nikoli ne pojavijo samostojno, ampak se na podlagi določenih pravil povezujejo v t.i. sistem aktivnosti. Če se pri takšnem sistemu spremeni samo en del tega tesno povezanega delovanja, to vpliva na celotni sistem. Na nekem fizičnem prostoru se lahko v danem trenutku oz. v daljšem obdobju odvija več takšnih aktivnosti ali sistemov aktivnosti hkrati. Trajanje vseh aktivnosti pa je začasno in kot tako podvrženo nenehnemu spreminjanju, propadanju in ponovnemu vzpostavljanju. Konstruiranje prostora zato lahko preučujemo le takrat, ko se te aktivnosti dogajajo oz. jih skušamo razumeti preko drugih zabeleženih virov (Rapoport 1994: 461-463). Gure kot primer takšnega prostora zato lahko nekomu predstavljajo le prazen kos zemlje, drugi lahko na tem travniku pase ovce, se sprehaja ali kolesari, fotografira naravo ali investira v vetrne elektrarne ali krajino, spet tretji pa lahko isto okolje skuša zaščititi ali

pa želi ohranjeno naravo vključiti v turistično ponudbo. Možnosti, ki jih ponuja prostor, je seveda še več, gre pa zato, da te raznolike aktivnosti po Rapoportu pomenijo tudi mnogo različnih vrednot in posledično veliko različnih pogledov na prostor, ki ga hkratno uporabljajo vsi prej naštetih akterji (2003: 476). Takšen fizičen prostor je torej lahko tudi prizorišče, kjer nastajajo konflikti, soočanja, nasprotja, povezovanja, rušenja in odpor, ustvarjeni od udeleženih subjektov, katerih socialne pozicije so definirane s kontrolo nad viri in z dostopnostjo do moči (Low in Lawrence 2003: 22).

4.1 Kaj je prostor in kako nastane

Prostor je eden tistih kompleksnih pojmov, ki se nenehno raziskujejo v nešteti znanstvenih disciplinah, zato ima kot tak tudi vrsto možnih definicij nanašajočih se na različne pristope preučevanja. V antropologiji se, že vse od očeta antropološke metode Malinowskija in kasneje strukturalizma, koncepte prostora in časa preučuje kot ključne elemente pri preučevanju konteksta kulture. Émile Durkheim in Marcel Mauss sta bila med prvimi, ki sta poudarila koncept .t.i. socialnega prostora in ga kot takšnega prenesla v socialno teorijo; čeprav je današnja pomembnost koncepta nastajala kot neprestan diskurz med različnimi intelektualci. Evans Pritchard je, v času strukturalizma leta 1940 v svoji študiji ljudstva Nuer, socialni prostor razdelil kot prostor med fizičnim, ekološkim in strukturnim. Fizični prostor je po tem takem konkreten in izmerljiv; ekološki pa je definiran kot relacija med skupnostmi, ki temu prostoru dajejo neko vrednost in si ga med seboj distribuirajo. V odnosu do naravnih virov je strukturni prostor razumel kot odnos med skupinami ljudi v socialnem sistemu, ki le-tega izražajo z vrednotami (Kuper 2003: 247-249). Ključna sprememba v dojemanju prostora in meja, ki se je znotraj antropologije zgodila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, pa je bila prehod od dojemanja prostora kot okolja, znotraj katerega so antropologi analizirali družbene strukture in procese, k procesu kot posledici družbenega zamišljanja, ustvarjanja, sporov in pogajanj. Prostor je postal pomemben element kulturnega in družbenega opredeljevanja, povezan z identiteto in mitologijo skupnosti, s poimenovanjem njene zgodovine in razvoja, družbene stratifikacije ipd« (Simonič 2010: 223). Pri razumevanju prostora moramo zato paziti, da fizičnega (dotakljivega) ne enačimo s socialnim prostorom. Ljudje se namreč povsod srečujemo z različnimi realnostmi prostora in časa, načini kako jih obvladujemo, pa so kulturno

pogojeni. Različne kulture lahko razumejo isti fizični prostor skozi različne perspektive in tehnike, ki se razlikujejo od koncepta prostora ekvivalentnega našemu. Isti prostor lahko različni ljudje doživljajmo negativno, medtem ko drugim predstavlja svet, ki jih sprošča ali pa vznemirja. Prostor lahko cenimo zato, ker se tam rekreiramo, ali ker smo se tam igrali v otroštvu, hodili tja na počitnice ali pa ga sploh ne maramo, v primeru da smo tam doživeli neko nam neljubo izkušnjo, ki nas zato od prostora odvrča. Večino prostorov, v katerih se gibamo, si je prisvojil in ustvaril človek. V njih se vzpostavlja hierarhija priložnosti in omejitev. Ravno zato lahko prostor, kakor je mesto Jeruzalem, Židje, kristjani, muslimani, domačini ali turisti in Palestinci (Izraelci) dojemajo zelo različno (Rohkrämer 2009: 1339).

Večina avtorjev torej ločuje koncepta prostor (ang. *space*, fr. *espace*) ter kraj (ang. *place*, fr. *lieu*), pri čemer je kraj definiran kot nenehna konfiguracija družbenih odnosov in pozicij, zato je bi mu lahko rekli kar socialni prostor. Oba koncepta sta nenehno pod vplivom družbenega konstruiranja in vedno v medsebojnem prehajanju (Repič 2010: 165). Prostor ni nujno konstruiran le s strani ljudi, ki tam živijo; konstruirajo ga lahko namreč tudi znanost, politika, ideologija ali religija. Zato je socialni prostor del totalnega sistema, ki se izraža v različnih oblikah družbenih organizaciji, katere definirajo in oblikujejo strani (Kuper 2003: 258). Pri takšnem ustvarjanju strani pa se lahko zgodi, da ima ena skupnost kontrolo nad sredstvi produkcije, ki jih uporablja tudi druga skupina; le-ta pa posledično pride v položaj neenakomernega razmerja moči, ki se s kontrolo nad posestvom samo še povečuje (Barth 1969: 27). Socialne relacije se tako artikulirajo skozi določene pozicije, ki se povezujejo z različnimi simbolnimi sporočili in vzpostavljajo različno vrsto komunikacij. Tako so lahko na eni strani lovec, lovska družina, rejci, naravovarstveniki, rekreativci, mestna uprava ali država; vsak od njih pa ustvarja svoj socialni spomin, ki zagovarja le njihovo poimenovanje resnice. Pomembnost teh strani ni samo v njihovem izražanju, ampak tudi v ustvarjanju nezavednega latentnega pomena. Tega lahko preučujemo samo s študijem obeh socialnih relacij in identitetnih sistemov, ki upravljajo s temi prostori v celotnem spektru družbe oz. skupin, katerih se ta prostor dotika (Kuper 2003: 258). Prostor zato ni statičen, temveč je skupek nenehnih konstrukcij, ki nastajajo in se razvijajo v njem. Kot tak je nosilec moči v družbeni in individualni imaginaciji, ki so produkt človeške tvornosti (ang. *agency*), slednja pa se manifestira skozi prostorske konstrukcije (ang. *place making*). Kot družbeni konstrukt zato prostor oblikujejo družbene in simbolne interakcije, ki ustvarjajo pomen njegovega razumevanja, ta pa se nato izraža

kot proces družbenih konfiguracij (Repič 2010: 162-165). Ni pa nujno, da socialne interakcije, ki potekajo med in znotraj neke skupnosti ter zunanjim svetom, vključujejo tudi Levi Straussov koncept odpora. Do odpora, ki lahko postane akuten, pride šele takrat, ko imajo ljudje na različnih straneh različne predstave in vrednote o nekem točno definiranim teritoriju. V takšnem primeru je lahko neka skupina ljudi dominantna in svoj položaj ustvarja z ignoranco, zanemarjanjem ali pa celo z uničevanjem že ustvarjenih strani podrejene skupine ljudi (Kuper 2003: 259). Prostor je zato ključen tudi pri gradnji nacionalne, regionalne, lokalne in osebne identitete. Tovrstne identitete pripadanja pa so same po sebi povezane z dojemanjem razmerja med naravnim in socialnim okoljem, med njegovo dediščino in osebnim ter kolektivnim pogledom na sedanost in prihodnost (Rohkrämer 2009: 1342).

Eric Hirsch je v svojem delu *Pokrajina moči v visokogorju Papue Nove Gvineje*, raziskoval ustvarjanje pokrajine, ki se izraža skozi kraje in prostore. Pokrajino je razumel kot kompleksen proces med ljudmi, kraji, prostori in obzorji, ki jo zato oblikujejo in določajo miti, s katerimi si ljudje oblikujejo svet predstav o nastanku in smislu sveta v katerem živijo (2003: 5). Kot zanimivost naj omenim eno izmed takšnih, mogoče celo resničnih pripovedi, ki sem jo izvedel na terenu. Sogovornik je dejal, da naj bi italijanska vojska v času med obema vojnama zastrupljala travnišča in podrast ter s tem ohranjala čistino proti meji s takratno Kraljevino SHS. Danes naj bi bila ravno zaradi tega drevesa, ki se nahajajo v tem bivšem obmejnem pasu za Volovjo rebrijo, bolna.

Nekoliko drugačen pristop kot sta ga imela Eric Hirsch in Schama⁷, ki sta pokrajino zaradi različnih kulturnih vplivov videla v konstantni nevarnosti izginjanja, je predstavil W. J. T. Mitchell v t. i. zunanjem zgledu pokrajine. Avtor je problematiziral zmožnost zunanjega zgleda pokrajine, ki daje ljudem napačne predstave o določenih spominih in samonanašajočih mitih. V tem smislu je videl združevanje kulturnega in materialnega pristopa v raziskovani pokrajini v Izraelu, Palestini in ameriški divjini. Pokrajina se namreč tu sestavlja kot uganka t. i. krajev zgube spomina in pozabe, ki nam razkrijejo resnične vplive moči in identitete, ki so povzročile proces mistifikacije pokrajine na prvem mestu (Rohkrämer 2009: 1344).

⁷ Schama Simon, 1995, *Landscape and Memory*. New York : Vintage, A Division of Random House.

4.2 Subvencionirano ohranjanje kulturne in naravne dediščine

V tem podpoglavju bom t. i. tradicionalno pokrajino in njeno subvencionirano ohranjanje skušal povezati z ovčerejo ter jo nadalje poskusil umestiti v prostor različnih interesov. Že pred samim raziskovanjem me je zanimalo, kakšen vpliv ima ovčereja na prostor in s kakšnimi težavami se tu sooča. Ovčereja kot gospodarska panoga se je zaradi subvencij ponovno pojavila na tistih kmetijskih zemljiščih, ki so bila pred tem kar nekaj desetletji zapuščena. Gure so v tem času postale kraj različnih novih aktivnosti, ki so spremenile pogled na prejšnjo namembnost zemljišč. Če parafraziram, smo tako v zadnjih letih na tem prostoru doživeli razcvet kolesarjenja, teka, sprehodov, ljubiteljskega fotografiranja itd. Maja Blejec bi zato takšno doživljanje prostora uvrstila v rekreativni pogled, ki je tesno povezan z okoljevarstvom in zaradi tega deluje zaviralno v smislu tehnološko-ekonomskega razvoja. Med vsemi naštetimi aktivnostmi so se na tem prostoru pojavile še različne investicijske težnje. Prva izmed takšnih je bila leta 2003 težnja po gradnji vetrnih elektrarn na Volovji rebri; za drugo pa smatram subvencionirano ohranjanje kulturne in naravne dediščine z ovčerejo. Pri obeh je prisoten interes države, ki te investicije opravičuje s številnimi delovnimi mesti, razvojem kraja, turizma itd. Pri tem sta med sabo trčila dva različna pogleda; in sicer razvojni ter okoljevarstveni oz. kmečka pokrajina nasproti rekreativni pokrajini. Pri tem je bil načrt umestitve vetrnih elektrarn oz. ohranjanje krajine interes razvojništva, zaščita Volovje rebri pa reakcija okoljevarstva (Blejec 2005: 50-57).

Da bi razumeli kompleksnost trenutnega položaja, ki ga imajo Gure in podobna območja po Sloveniji, je potrebno poznavanje različnih pravnih in zakonskih postopkov. Četudi naloga le-teh podrobno ne obravnava, so navedeni sledeči pomembnejši trenutki, ki jih je Slovenija v obdobju tranzicije doživela pri pristopnih pogajanjih z Evropsko unijo. V času od slovenske razglasitve samostojnosti leta 1991 pa do leta 2004, ko smo vstopili v Evropsko unijo, so potekala številna pogajanja, hkrati pa so bili podpisani tudi številni sporazumi; med njimi tudi sporazum CEFTA (Central European Free Trade Agreement), s katerim je začel veljati trgovinski del sporazuma o pridružitvi, ki določa območje proste trgovine med Slovenijo in petnajsterico. Leta 1997 je Slovenija sprejela izhodišča strategije pristopa k Evropski uniji, v katerih je potrdila željo postati njena polnopravna članica. Še istega leta je bila v Berlinu, v okviru Agende 2000, sprejeta reforma Skupne kmetijske

politike (SKP), zaradi katere naj bi se stroški na tem področju znižali, hkrati pa bi se ohranila konkurenčnost evropskega kmetijstva. Na tem srečanju je komisija dala pozitivno mnenje; zato je bila Slovenija še istega leta uvrščena v prvi krog pogajanj, z njihovim uradnim pričetkom spomladi 1998 (<http://www.evropa.gov.si>). V sklopu prilagajanj politiki Evropske unije je bilo že naslednje leto območje Volovje rebri najprej rezervirano za ustanovitev Regijskega parka Snežnik. Volovja reber je izpolnjevala tudi merila za vključitev v omrežje Natura 2000, iz katere pa je bila leta 2004 izključena, saj je področje, ki so ga prej hoteli zaščititi, sedaj namenjeno načrtovanju vetrnih elektrarn (<http://www.volovjareber.si/>).

Vse od pristopnih pogajanj pa do vstopa Slovenije v Evropsko unijo so se številne spremembe dogajale tudi na področju kmetijstva. Vendar smo bili kot člani CEFTA, vse od leta 1996, kljub odprtosti trga deležni številnih tržnih regulacij. Pomembno pa je izpostaviti, da sta pri teh produktih izstopala govedina in ovčetina, ki sta bili s strani CEFTE obravnavani kot produkta posebne vrednosti na slovenskem tržišču (Erjavec 2001: 43). S sprejetjem Skupne kmetijske politike (SKP) smo bili vključeni v proračun Evropske unije, ki je s subvencijami začela spodbujati kmetovalce v proizvodnjo visokokakovostnih proizvodov in k opuščanju intenzivnih metod pridelovanja škodljivih okolju. Pri tem razvojnem načrtu so morale kmetijske skupnosti poskrbeti, da se vsa podeželska območja ukvarjajo s kakšno gospodarsko dejavnostjo in da pokrajine ohranjajo svojo bogato dediščino in raznolikost. »Naloga kmetijstva ni več zgolj proizvodnja hrane, ampak je tudi porok preživetja podeželja kot življenjskega, delovnega in turističnega prostora« (<http://www.evropa.gov.si>). V citirani trditvi se skriva odgovor na spremembo prostora, saj kmečkim površinam ponuja drugačne oblike izkoriščanja zemlje kakor je bilo v navadi do tedaj. Podrobneje se bomo s tem problemom ukvarjali pozneje, ko bo opisano tudi razmerje med razvojem in okoljevarstvom. Vrnimo se torej k evropski naklonjenosti ovčereji in govedoreji, ki naj bi imela za slovensko tržišče posebno vrednost. Ravno zato so omembe vredni podatki iz Razvojnega programa podeželja za občine Ilirska Bistrica, Pivka in Postojna za obdobje 2007-2013, ki omenja tudi, da je bila po statističnem popisu iz leta 2000, v porastu reja drobnice. »Reja drobnice predstavlja predvsem za kraška višja in ponekod že precej zarasla travnata območja najprimernejšo rešitev« (<http://rpp.ilirskabistrica.si>). Na spletu se nahaja tudi precej podatkov, ki jih je objavila Kmetijsko svetovalna služba (KSS) v Ilirski Bistrici leta 2007. Le-ta kot najpomembnejši

živinorejski panogi omenja govedorejo in ovčerejo. »V zadnjih dvajsetih letih je bila ovčereja v porastu, trenutni stalež se giblje okrog 4000 živali, od tega je skoraj večina tropov v mesnem tipu« (<http://www.kmetijskizavod-ng.si>).

4.2.1 Od subvencije do odškodnine: Pogled skozi oči sogovornikov

Do sedaj se je naloga večinoma posvečala bolj teoretskim konceptom ustvarjanja prostora, torej t. i. tradicionalni pokrajini, ustvarjanju identitete, pridobivanju subvencij itd. V tem poglavju pa se združujeta teoretski in praktični del, ki je opisan kot izkušnja iz terena. Skozi različne intervjuje zato delo predstavlja dojemanje prostora, ki ga, kakor sam menim, oblikujejo in spreminjajo različne subvencije ter odškodnine. Ravno iz tega razloga so bile intervjuvane različne osebe, ki so direktno ali pa samo posredno povezane z ovčerejo na raziskovanem področju.

Imena vseh sogovornikov so, zaradi varovanja osebnih podatkov in zaradi izogibanja nepotrebnim konfliktom, ki bi se lahko zgodili med vpletenimi, izmišljena. Nadalje raba takšnim imen omogoča lažji pregled in doslednosti med sogovorniki, katerim sledim skozi besedilo. Tako sem posnel intervjuje z rejci, ki jih imenujem Tone Benigar, Janez Novak in Marjan Hrvatin. V raziskavo so zajeta tudi mnenji zaposlenega na Zavodu za gozdove ter Kmečke svetovalne službe; oba predstavnika omenjenih služb pa delujeta na območju Ilirske Bistrice. Zaradi napadov zveri na ovce sem poiskal tudi mnenji Tineta Miheliča, strokovnjaka za zveri, ki kot raziskovalec aktivno sodeluje pri projektu SloWolf; in Roberta Ivančiča, ki sodeluje pri mednarodnem projektu Metode preprečevanja napadov volkov na ovce. Slednja sogovorca sta pomembna, saj skušata najti neko smiselno rešitev, ki bi omogočala sobivanje ljudi in živali na območju, kateremu se naloga posveča. Z analizo vsega posnetega in transkribiranega materiala sem sestavil kolaž, ki nas narativno popelje skozi pričevanja in videnja različnih sogovornikov.

Pri intervjujih me je zanimalo, na kakšen način se pridobijo subvencije, kakšen vpliv so imele pri naraščanju ovčereje v zadnjih dvajsetih letih in kaj natančno vsebujejo. Na Kmetijski svetovalni službi so mi povedali, da se subvencije uveljavlja na Agenciji za kmetijske trge:

»Ko ljudje potrebujejo subvencije, morajo prijaviti zemljišča, katera obdelujejo in prijavijo živali. Povedati morajo kakšno število živali imajo na nek določen dan in potem morajo voditi knjigo, register. Vsi, ki imajo živali vodijo register, register za drobnico, register za prašiče, za govedo, za kopitarje. Vsaka žival ima številke in po njih se jih vodi. Tisti, ki imajo pašnike v Naturi 2000 in pasejo živali, se vključijo v ukrepe KOP (kmetijska okoljska plačila). Torej teh ukrepov je bilo 22, sedaj gredo lahko naprej samo še z nekaterimi, ker je sedaj prehodno obdobje. Leta 2014 bo nova uredba in bodo spet novi ukrepi... Poleg tega lahko na tem območju uveljavljaš tudi zveri, to so prav določena območja. Pri sonaravni reji ni nujno, da je v Naturi 2000, med tem ko je za zveri točno določeno. Ampak tam se mora pasti. To je eden takšnih dodatkov za tiste, ki pasejo in tisto zemljišče pač obdelujejo in ima točno obremenitev. Recimo reja domačih živali v osrednjem območju pojavljanja divjih zveri je 29€ na hektar na leto, torej zelo malo.«

Veliko večje subvencije kmetje dobijo za ekološko kmetovanje. Višino subvencije določa površina zemljišča, na kateri se morajo živali pasti. Na takem zemljišču je prepovedano vsako gnojenje, določena pa je tudi njegova maksimalna obremenitev. Na porast ovčereje ob vstopu v Evropsko unijo je vplivala tudi subvencija, ki je bila vezana na živali. Subvencije na proizvodnjo so bile aktualne približno od leta 2004 pa do 2010. Proizvodno plačilo je sedaj ostalo samo še za krave dojlje, vse ostale subvencije pa so postale vezane na površino zemljišča. Eden izmed takšnih velikih rejcev je Tone Benigar, ki ima v lasti več kot 1000 ovac:

»Z ovčerejo sem se začel ukvarjati leta 2004, sedaj bo že dobrih sedem let. Spodbudile so me subvencije, tržišče sem imel in tako se vedel v kaj se spuščam. Začel sem od začetka, v Vrbici sem kupil hleve, tam kjer so bila skladišča. To smo kupili kakšnih 9 let nazaj. Prvo smo doma naredili hlev za koze, potem pa smo kupili še ta skladišča, je moral oče vse zastaviti. Smo bili prvi, ki smo dobili subvencije, tako da smo vsa denar, ki je prišel, vlagali tukaj. Dva milijona smo dali takrat pologa, ko so bili še tolarji, kot da bi dal sedaj 8000€ in potem se je vzelo na deset let kredit. Vse smo dali na hipoteko, hišo, objekte, hleve, vse je bilo zastavljeno. Najprej smo delali sami, potem smo vzeli enega delavca, dva in tako smo začeli počasi. Vse skupaj nas je sedaj osem. Drugače je pa veliko dela, moraš biti ves čas prisoten.«

Intervju sem opravil tudi z najstarejšim rejcem Janezom Novakom, ki ima na Gurah, kjer že vse od leta 1989 uporablja tudi hlev, v katerega čez noč zapira živali, približno 110 ovac. Povedal mi je sledeče:

»Jaz imam ovce že od takrat, ko subvenciji ni bilo, na subvencije nisem nikoli računal. Ovce imam zaradi ovac, zaradi veselja in ne zaradi subvencij. Te so prišle

nenapovedano, tudi če ne bi bilo subvenciji, bi ovce imel. Vprašanje pa je, koliko bi ovac bilo v Bistrici, če ne bi bilo subvencij. Verjetno 10 % od teh, ki so sedaj. Subvencije so vplivale na to, da imajo ljudje ovce, takšne kot so, in da nekaj popasejo, ker če ne bi bilo subvencij tudi ovac ne bi bilo.«

Marjan Hrvatini je član Društva rejcev drobnice v Ilirski Bistrici. Povedal je, da je bilo društvo ustanovljeno leta 1983, sedaj pa ima 20 članov. Teh je bilo pred leti sicer 25, vendar veliko izmed njih ovac nima več, eni od njih so umrli, spet drugi so živino prodali. Na upadanje članov in ovčereje kot dejavnosti naj bi vplivali strožji kriteriji pridobivanja subvencij:

»Jaz sem bolj majhen ovčar imam ovce od leta 2001. To je bolj za hobi, sem v pokoju, imam nekaj svoje zemlje, nekaj jo imam v najemu, tako da je to bolj za to, da se zaposlim. Z vstopom v Evropsko unijo je prišlo do porasta, vendar je potem postalo vse bolj strogo. Mi smo rekli, da smo mi Slovenci 10 let pred EU, kar se tiče teh kriterijev, ki so jih zahtevali od nas. Vse to je doprineslo do tega, da se je začelo opuščati. Pa ne samo ovčerejo, tudi drugo živinorejo so začeli opuščati. Se je malo preveč vse skupaj zahtevalo. Na primer zahteve po teh površinah, ki so jih začeli gledati. Kmetje so imeli kaj narobe vpisano in takoj sankcije. Jih je kmet takoj dobil po žepu, namesto, da bi mu pomagali. Eni so morali vračati subvencije, so jim trgali in tako so ljudje obupali. Ti delaš in nazadnje nimaš nič od tega.«

Velika težava, s katero se danes soočajo rejci drobnice, je tudi prodaja same jagnjetine. Na terenu sem imel priliko videti, kako takšna prodaja poteka. Pri Benigarju sem bil na obisku ravno v času velike noči, tedaj pa se največ jagnjetine proda Italijanom in Hrvatom. Tone mi je povedal, da je cena slovenske jagnjetine najnižja v vsej Evropski uniji in da je celo nižja od tiste iz Bosne. Velik problem se mu je zdela tudi izguba trga na obali, saj naj bi bilo iz gradbenih podjetij odpuščeno veliko število gradbenih delavcev, ki so prihajali iz držav bivše Jugoslavije. Ravno ti pa naj bi imeli navado jesti jagnjetino; tega pa po besedah sogovornikov v Sloveniji ni. S podobnimi težavami se sooča tudi Janez Novak:

»Poslušaj, prodaja se zelo težko in to je narobe, ker se ne da prodati. Prodajna veriga ni formirana, ni sigurnega odkupovalca, ni nekoga, ki bi odkupoval jagnjeta. Prejšnja zadruga, pa takšna kot je bila v socializmu, ko si nekaj vzredil, si lahko tudi tam prodal. Sedaj pa nimaš kaj in smo vsi odvisni samo sami od sebe. Vsak na divje to nekaj prodaja in ti mesarji in gostilničarji nas samo izkoriščajo. Jaz jagnjeta prodajam že dvajset let po isti ceni, že dvajset let, veš kaj je to? Meso je po 4 €, 4,5 € na kilo. Pred dvajsetimi leti sem prodal istemu kupcu jagnjeta v Metliki po višji ceni kot danes, pa še v Metliki mu jih moram peljati. Potem veš, kako je in če ne bi bilo subvencij, potem bi vse propadlo.«

Do sedaj je bilo že večkrat omenjeno, da se je ovčereja, ki je bila pred nekaj leti pozabljena, začela obujati zaradi evropskih subvencij. Pred tem je na tem območju prevladovala v glavnem prosta paša, pri kateri je bil ves čas prisoten pastir, ki je varoval in usmerjal ovce. Tudi Hrvatini meni, da je za ovce najboljša prosta paša in da so že stari ovčarji pravili, da je večerna in jutranja paša več vredna kot pa cel dan paše. Takrat je trava bolj mehka, zato je večina starejših ovčarjev pasla ponoči; še posebej tisti izmed njih, ki so imeli mlečne pasme. Eden redkih, ki še danes prakticira takšno obliko paše, je Janez Novak:

»Jaz imam prosto pašo, zato ker so gor velike površine in tudi ovce se rajši pasejo, boljše se počutijo, bolj se napasejo, bolj so zdrave. Popolnoma drugače je, če ovco zapreš na manjši prostor v mrežo, kot pa če se prosto pase. Pa tudi ogromne površine so. Je pa tako, da tisti, ki nima velikih površin in na nek način je tudi bolj ekonomično, da imaš mrežo in jo ogradiš. Potem nimaš nobenega problema, kot pa da moraš enega človeka plačati, da ti je stalno pri njih. Samo če bi jaz imel gor ograjene ovce, tako kot imajo drugi, in če bi imel takšen nadzor kot ga imajo drugi, v jeseni ne bi niti ene prignal domov. Bi mi vse volkovi in medvedi pojedli. Nobena ne bi ostala. Imam 110 ovac. Zaradi tega moram plačati pastirja. Lahko ga plačam zaradi tega ker pač dobimo subvencije, če jih ne bi dobili, se tega ne bi dalo.«

Robert Ivančič, ki sodeluje pri mednarodnem projektu Metode preprečevanja napadov volkov na ovce, meni, da je:

»Danes dnevna paša drugačna kot v preteklosti, na ta način, da so ovce same, da pastirja ni zraven. Omejuje jih lahko fizična ograja, ali pa elektroograje. S tem da je potrebno povedati, da ne gre za to, da varujejo drobnico pred volkovi, ampak zato, da preprečujejo drobnici, da gre izven tistega območja, ki je predviden za pašo. Se pravi govorimo o kontrolirani paši. Komaj zdaj se govori o varovanju drobnice, zadnje čase.«

Največji rejec na Bistriškem, kot sam pravi, prakticira nomadsko pašo na ta način, da zagradi en pašnik in hkrati vedno znova pripravlja enega ali dva za vnaprej. To počne preventivno, saj ima lahko tako v primeru slabega vremena vse pripravljeno za nadaljnjo pašo. Pašnike zagradi z električno ogrado visoko 105 cm, skupaj pa ima več kot 30 km mrež. Tone Benigar trenutno zaposluje tri pastirje iz Bosne, ki so se tudi že pred tem ukvarjali z ovčerejo. Opisal mi je poteka dviga ovac na planino:

»... za hlevi v Vrbici so naša zemljišča, zraven je cesta in če greš po tej cesti prideš ven pri kamnolomu in tako smo v kakšni uri gor na pašnikih. Ponavadi se začne paša prav tam pri kamnolomu, končamo pa tam, kjer so Golobje jame. Tako, da se

naredi cel krog po terenu in tako so ovce samo enkrat na enem zemljišču. Od junija in del julija pasemo v tej dolini od kamnoloma notri, potem se začne Klobuk, Volovja reber, Devin in potem se počasi vračamo proti Golobjim jamam in naprej proti dolini. Na Devinu jih imamo takrat ko še ni sezona parjenja srnjadi, smo dogovorjeni z lovskim čuvajem iz Mašuna, da se takrat umaknemo. Jeseni jih damo še dol na polja. Tam je tako, da moraš vprašati vse lastnike in potem se spet vse komplekse zagradi. Imamo jih tam, kjer je vse urejeno z lastniki, tam jih prezimimo v ogradi, jim dajemo seno, dokler spet ne požene vegetacija, tam marca meseca.«

Na območju Gur, kjer živijo tudi velike zveri, se s pomočjo drobnice poskuša zaustavljati zaraščanje. Ker se večina pašnikov nahaja v neposredni bližini gozda, prihaja do konfliktnih situaciji med ljudmi in zvermi. Pri sogovornikih me je zato zanimalo njihovo videnje prostora, na katerem se pasejo ovce, oz. katerega le-ti uporabljajo pri svojem delu. Pri tem je zanimivo, da so vsi trije rejci to območje videli izključno samo kakor kmetijsko zemljišče. Janez Novak meni, da:

»... vse kvalitetne trave izginjajo, zato ker niso popasene. Celo Goro bo prerasel Volk, to je ena trda nekvalitetna žimnata trava in počasi vidim kako jo je vsako leto več. Za te površine bi bilo potrebno tisoče in tisoče ovac, če bi hoteli to izpast. To se je včasih vse pokosilo ali pa popaslo. Jeseni je bilo vse čisto. V dvajsetih letih pa so že celi kosi poraščeni. Tam, kjer se je včasih kosilo, je sedaj že gozd. Se pravi, spreminja se, mikroklima se spreminja, narava se spreminja. Gozd je gozd, pašniki so pa pašniki. Gure so takšne, kot so. Če se v desetih, dvajsetih letih ne bo obnovila paša na celotni površini, se bo to vse zaraslo z neproduktivnim gozdom. Gora bo izginila, je ne bo več!«

Popolnoma drugačen pogled ima zaposleni na Zavodu za gozdove, ki ga zaraščanje krajine ne skrbi preveč:

»Mi se s tem, da se zarašča, ne obremenjujemo preveč. Ker mi smo gozdarji in vemo, da je tukaj klimaksno rastišče, klimaksna rast gozda in da so tukaj travniki in pašniki vzdrževani samo umetno. Se pravi s košnjo in pašo, s tem, da držiš neko naravno, končno rastlinsko vrsto, nazaj. Ker v kolikor pustiš nek travnik in ga več ne kosiš, ga bo prerasel gozd. Tako da, če gledamo z nekega ekološkega oz. naravnega stališča, je končna združba na teh nadmorskih višinah in na teh področjih gozd. Vse drugo, če gledamo strogo iz tega stališča, naravnega, je umetna tvorba.«

Tudi Tine Mihelič vidi to krajino kot umetno tvorbo, ki so jo zadnjih tisoč let ohranjali ljudje, ki jih smatra kot del okolja, katerega so vedno prirejali svojim potrebam. Nič nima proti uporabi tega prostora za potrebe ljudi, ne razume pa smisla ohranjanja krajine, če se ta zaradi neuporabe zarašča:

»Jaz osebno ne vidim problema, če se nek del zaraste, če je to pač naravna vegetacija. Če pač ni interesa, naj bo pač gozd. Se bo gospodarilo z gozdom. Ljudje pravijo, da lepše zgleda, če je odprta krajina. Ne vem? Kot si sam predstavljam so subvencije bolj vezane na zagotavljanje hrane, od tu ta ideja, da bi bili samozadostni. Pri ovčereji ni toliko, da bi mi proizvajali meso za ljudi, ampak bolj iz vidika pašništva. Ohranja se »kao« ta kulturna krajina. To je ta glavni vidik, ne. Ideja nekaterih ljudi je, da mora biti pokrajina lepa, če je gozd, to pa ni več lepo. Če prav razumem. Če je nek interes, da se uporablja neko območje, da so to njive, pašniki, pač karkoli, potem prav. Če pa ljudje sami nimajo interesa kar koli tam početi, se mi pa zdi brez veze nekaj siliti. Zakaj se ne vzpostavi neko naravno stanje? Bo pač gozd in bo takšen način gospodarjenja.«

Trenutni položaj prostorov, ki se jih s subvencijami za ohranjanje kulturne in naravne dediščine vzdržuje pri življenju, pri mnogih ljudeh sproža vrsto negotovosti. Zgodilo se je namreč, da so živali postale sredstvo za pridobivanje subvenciji. Robert Ivančič meni:

»... da se ne gre toliko za proizvodnjo, kot za to, da se zadosti tem potrebam, ki so napisane, da dobiš subvencije in, da se za živali ne skrbi toliko, kolikor bi bilo potrebno. Ne gre se za to, da se na ovco proizvede toliko jagnjet letno, ampak zato, da je ovca tam, za tisti določen čas, ko so subvencije dobiva in to je ta napačna kmetijska politika, ki ne spodbuja proizvodnje. Jaz mislim, da vse tisto kar rejec dela v bistvu pokrije, država je dala takšen zakon in ti pač ta zakon izkoriščaš. Ljudje sledijo kmetijski politiki in kar se mene tiče bi lahko država rekla: »Mi bi radi, da se pokosijo površine,« in namesto, da se ljudje s tem trudijo, naj naročijo komunalno storitev, enkrat na leto pokosijo in je za državo ceneje. Ker če hoče kmet proizvajati hrano, mora potem za to dobiti tudi eno spodobno plačilo, da lahko nekaj proda. Pa naj dajo subvencije na proizvodnjo oz. naj nekako drugače to organizirajo, ker prišlo je dejansko samo do tega, da se površine očistijo in nič drugega. Samo, da se ne zarašča. To je danes vloga kmeta, komunala.«

Podobne nejasnosti v povezavi s subvencijami izrazi tudi Tine Mihelič:

»Pri nas lahko dobiš celo večjo subvencijo za ovčerejo znotraj območja Nature 2000. Zato ker hočejo spodbujati pozitiven odnos do območja Nature 2000. Se pravi v Naturi 2000, ki je bila v velikem delu vzpostavljena zaradi velikih zveri. Se pravi, to so območja, kjer se primarno varuje volka, ampak hkrati ti na tem območju še bolj spodbujaš ovčerejo kot pa drugje. Ve pa se, da je ovčereja v bistvu posredna grožnja za volka. Ker če ti tja pripelješ ovce bo več škode, se pravi je to grožnja za volka, saj se jih pobija, ker naj bi delali škodo. Se pravi en takšen paradoks, saj je Natura 2000 po eni strani slabša za volka. Tudi če pogledaš, kje se volkove strelja, se večino volkov postrelja v območjih Nature 2000.«

Mihelič je v nadaljevanju povedal, da je teritorij Gur eno redkih mest, ki si ga delita dva tropa volkov v izmeničnih obdobjih. Na območju volkov je približno 3000 rejcev drobnice, od njih pa jih le sedem dobi večino odškodnin, ki jih izplačuje Agencija za okolje in prostor. Ovčereja, kot ena izmed najhitreje rastočih kmetijskih panog v Sloveniji, nedvomno pripomore k povečevanju škodnih primerov, saj se je od pričetka popisovanja škod in odškodnin povečala za 3,5 krat; od leta 1992 dalje pa za več kot 6 krat (Černe, Jerina idr. 2010: 4). Škoda največkrat nastane na slabo zavarovanih pašnikih v osrednjem območju zveri. V zadnjih časih prihaja tudi do izkoriščanja tovrstnih odškodnin:

»... saj pravim večina rejcev je zelo zainteresiranih, da nima škod in hoče imeti ovce. Ampak kot zgleda jih je par ljudi, ki so spoznali, da je to dober denar. Če dobiš 90.000 € na leto, midva morava kar dolgo časa delati za to? To smo slišali preko drugih rejcev, da če imajo kakšno takšno staro ovco, ki je vredna 10 oz. 15 €, ti jo oni kupijo z veseljem in potem ti dobiš pavšal 188 €, ne, če ti jo volk ubije. Sistem je tako sestavljen, da trenutno ne spodbuja boljše zaščite, ampak samo plačuje. In to samo zato, da bi ublažili konflikt, ampak tukaj je nek stranski učinek, da je majhno število rejcev to »skužilo«, pa imaš potem nasprotni učinek, kot bi si ga sicer želel. Dejansko je bil problem, da smo mi skušali zastoj ponujati te mreže, nekaj jih je vzelo, kar nekaj pa jih ni hotelo vzeti. Pa čeprav bi jih mi zastoj dali.«

Marjan Hrvatini, ki se z ovčerejo ukvarja od leta 2001, smatra, da je v Sloveniji:

»... preveč volkov in medvedov, bi jih moralo biti malo manj. Saj vem, da moramo živeti vsi skupaj, samo je postalo malo pretirano. Imajo probleme ljudje, ki ne morejo priti nikamor. Ti se trudiš, čreda se nekako ustvari, potem pa pride volk in mi jo pobije ... Jaz imam na primer ovce tudi zavarovane, vendar pa ti jih v primeru napada zveri, povrne država. Se ti to bolj splača, saj dobiš več od države kot pa od zavarovalnice. Jaz jih imam na primer zavarovane za 100 €, minimalno, ne. Bom dobil 100 €, če mi jih pa pobije volk ali pa medved, potem pa dobim približno 180 €. Tukaj so tudi nekateri, ki zaslužijo na račun tega volka, odstrela ni, tega pa je sedaj postalo malo preveč. Včasih ni bilo toliko tega. To je od takrat, ko je začela ta vojska, ko se je začelo streljati tam dol v Bosni in na Hrvaškem, to je vse prišlo sem.«

Nasprotno Janez Novak, rejec z najdaljšo tradicijo in najmanj napadi, pove, da so bili na tem območju volkovi, ki so spremljali ovce, prisotni že od nekdaj:

»Od leta 1989 do danes so mi volki pojedli dve ovce in medved eno. To se pravi v dvaindvajsetih letih sem imel tri škodne primere. Če ne bi bilo tako, da so ovce pod

kontrolno, ne bi v jeseni nobene prignal dol v dolino. To, kar sedaj počnejo ti naši fantje, to izkoriščajo samo državo, nič drugega. Država jim daje mreže in kupuje ograje ter plačuje ovce. Jaz imam pašnik v osrednjem območju velikih zveri. To se pravi, da je moj pašnik za enkrat najvišje tukaj. Volkovi in medvedi so bili zmeraj tukaj, medvedi niti ne, ampak volkovi pa zmeraj. Rejci so imeli zmeraj problem z volkovi, cele noči so kurili ognje, luči so gorele, pse so jim pojedli in vsega je bilo. Klali so jim ovce, vendar je tako, da je bila proizvodnja urejena tako, da so svoje proizvode dobro prodali in iz tega so iztržili in od tega so živeli. Zaradi tega so tudi ovce imeli. Danes pa bi mi hoteli, da ni medvedov, da ni volkov, brez tega ne bo šlo, volkovi so bili in bodo bili in se bo potrebno s tem sprijazniti. Rejci bodo morali enkrat začeti razmišljati o tem, da je potrebno ovce zaščititi na takšen način, da medved niti volk, ne bo prišel zraven. Zakaj k meni ne pridejo volkovi in pa medvedi? Vsak večer mi okrog hleva, medved dela neumnost, pa mi nobene ovce ne poje in to zato, ker so ovce zaprte, v obori so psi, gori luč, mreža je okrog in okrog in tako je mir. Če pa bi jaz pustil ovce na pašniku, v obori kot jo imajo in celo brez elektrike, da gre lahko medved ali pa volk čez, potem ni problem, da jim koljejo ovce. Je škoda govoriti, država bo morala nekaj narediti. Svoje je naredila, ampak ni naredila prav, pri nas v Sloveniji je pet ali šest takšnih rejcev, ki stalno prijavljajo škodo, so kronični. Ti prijavljajo škodo zaradi tega, ker imajo interes. Če bi jaz ovco kupil za 30 € in mi jo država plača za 188 €, bi imel interes, da mi ovco volkovi pojedjo. Ker pa ga nimam, jaz hočem imeti ovce, ne pa da jih redim za medvede.«

V Sloveniji se večina napadov zgodi le na nekaj pašnikih; ki pa zaradi visokih odškodnin mečejo slabo luč na vse rejce. Zanimivo pri tem je tudi, da je ravno v zadnjem času to dejstvo postalo aktualna problematika. S tem se ukvarjata tudi dva projekta, ki sta financirana iz Evropske unije. Gre za projekt SloWolf ter za mednarodni projekt Metode preprečevanja napadov volkov na ovce. Soustvarjalec projekta SloWolf meni, da se večina ljudi zelo trudi, zato problem vidi bolj v pravilniku, ki te odškodnine omogoča:

»Se pravi kdaj dobiš odškodnino? Pravilnik je tako napisan, da je minimalni ukrep, da še dobiš odškodnino to, da imaš ograjo z minimalno dvema žicama. Pa nikjer ne piše, da mora biti notri elektrika. Ta pravilnik je dejansko takšen, da ti, četudi bi delali kontrolo, ima skoraj vsakdo ti dve žici. Ampak to ni nivo, ki bi ščitil pred volkovi. Saj ta pravilnik se sedaj tudi spreminja, ker so videli, da ta sistem dejansko spodbuja, da ti ne varuješ, kot pa da bi varoval.«

Problem, katerega so sogovorniki vseskozi izpostavljali, je torej ta, da živali niso zadosti zaščitene, čemur botruje več faktorjev. Eden izmed njih je ta, da so električne ograje prenzke ali pa da večkrat sploh niso pod električni tokom. Do takšnih sklepov sta prišla tudi oba sogovornika, ki sta vključena v omenjene projekte, torej takšne, ki skušajo najti primerno rešitev tako za sobivanje domačih živali kakor zveri. Omenjene ograje so visoke

105 cm, priporoča pa jih Agencija za okolje. V okviru projekta SloWolf so zaradi cilja zmanjševanja škod rejcem z največ odškodninami ponudili brezplačne ograje v višini 160 cm. Četudi večina rejcev teh ograd ni hotela imeti, je bil Tone Benigar med tistimi, ki je ponudbo sprejel:

»Če ne bi imel teh obor, je samo vprašanje, koliko ovac bi mi še ostalo. Ker pred lanskem je bilo skoraj 800 ovac in jagenjčkov gor poklanih. Sedaj za same rejce je normalno, rejci se tega otepajo, ker je na koncu to velik strošek. Problem pa je s temi elektro mrežami, kadar je huda vročina poleti. Ovca poleti ne pase nič, ker je vročina. One pasejo ponoči. Pasejo tam do polnoči in potem ob treh zjutraj ponovno začnejo. Čim se svita, se one pasejo. Če pa jih malo prepozno izpustiš ven, da se jih spusti ob 7 uri zjutraj, namesto ob 5-ih, je problem, da začnejo iskati senco. In če imaš gor mladiče, je slabši prirastek. Smo zgradili en kompleks, so bile lačne in so začele borovce jesti, so bile zaprte dva dni in se jih je v bistvu lačne zapiralo noter in zaradi tega sem jih pustil zunaj, in ne vem štiri, pet dni je bilo v redu in potem je prišlo do pokola. Potem smo jih ponovno zapirali kakšnih 14 dni, tako da ni bilo neumnosti in potem se jih je ponovno izpustilo.«

V primeru Toneta Benigarja se je torej škoda v času uporabe visoke ograje zmanjšala za 90 %. Pri tem se poraja novo vprašanje, in sicer kaj se bo zgodilo z rejci, ki imajo manjše število ovac in zaradi tega tudi manj odškodnin. Škoda zaradi napadov zveri se ponavadi pojavlja tam, kjer sta prisotna volk ali medved, in je drobnica slabo varovana. Ko se takšen napad zgodi, mora oškodovanec na pristojni območni enoti Zavodu za gozdove Slovenije prijaviti nastanek škode. Po prijavi mora na kraj napada priti tudi pooblaščen oglednik, ki po načinu plenjena ugotovi, katera vrsta je povzročila smrt domače živali. Oglednik pri tem preveri še, če so bili na pašniku izvedeni vsi zaščitni ukrepi, predpisani s pravilnikom o primernem načinu varovanja, kateremu ustreza postavitve že dveh žic. V primeru, da je bila zaščita skladna s pravilnikom in je škodni primer povzročila zavarovana vrsta, torej volk, medved ali ris, oglednik napiše zapisnik o nastanku škode in praviloma sklene sporazum o določitvi višine odškodnine. Agencija republike Slovenije na podlagi prejetega zapisnika nato odloči o izplačilu odškodnine oškodovancu (Žagar 2011: 13; Černe 2010: 2).

Oba že večkrat omenjena projekta iščeta smiselne rešitve, ki bi zmanjšale škodo in omogočile sobivanje domačih živali in divjih zveri. Sam sem prišel do sklepa, da je pri dotičnem problemu glavni razlog ravno odsotnost ljudi, ki bi skrbeli in varovali svoje živali. Ker sem tudi sam v prejšnjih letih prebrodil precej terena povezanega s pašništvom,

sem lahko videl, da je bil povsod človek tisti, ki je varoval svoje živali. V Grčiji sem tako videl transhumantne pastirje, ki so s puškami varovali svoje črede; na Mangartu sem kot pastir čuval in vsak dan skupaj z drugimi priganjal čredo nazaj do ograjenega zavetja; takšnih primerov pa je seveda še veliko več. Kot sem opazil, veliko rejcev nima časa, da bi bili pri svojih čredah. Zelo pogosti so manjši tropi ovac, ki rejcem služijo le kot dopolnilna dejavnost ob neki redni zaposlitvi. Ovce pa so zato prepuščene same sebi; ljudje jih namreč obiskujejo le vsakih nekaj dni, ko jim pripeljejo vodo, krmo ali jih prestavijo v drugo ograjeno površino. Zelo pogosto takšne trope čuvajo psi; vendar se takšen način nekaterim rejcem ne zdi najbolj primerna rešitev, saj se zemljišča lahko nahajajo tudi ob sprehajalnih poteh, psi pa bi lahko potencialno tudi napadli koga od naključnih sprehajalcev. Dogajalo se je tudi, da so bili psi tisti, ki so povzročali škodo. Dosedanje rešitve, ki jih je ponudila država oz. projekt SloWolf, se po mnenju Roberta Ivančiča, ki sodeluje pri mednarodnem projektu Metode preprečevanja napadov volkov na ovce, zdijo neučinkovite:

»V naši raziskavi smo imeli v povprečju dva psa na rejca in ti niso imeli nobenega vpliva na napade. Se pravi, da ni bilo nobene razlike med skupinami rejcev. Tukaj se postavlja vprašanje, če naši ljudje znajo vzgojiti mladega psa in ga potem sploh uporabljati. Recimo nočno zavetje je super rešitev za nekoga, ki je v pokoju in lahko vsak dan vstane in gre zvečer zapreti ter zjutraj ponovno odpret. Za nekoga, ki pa je v službi, pa ima zraven še trop 200 ovac, pa to ni praktično, to ni rešitev zanj. In sedaj bi bilo potrebno najti eno pot za vse in tukaj mi iščemo neke alternativne oblike varovanja. Gre predvsem za ta etološki princip, da se nauči volka, da je ovca nevaren plen. Eden takšnih principov je šok ob dotiku električne ograje; včasih je takšen negativni dražljaj doživel volk, če se je preveč približal čredi in je proti njemu streljal pastir. Ob tem se je volk prestrašil in se nekaj časa izogibal čredi. Sedaj takšnih dražljajev volk nima. Prišli smo celo do tega, da ga prisotnost ljudi celo privablja.«

Nadalje je v pogovoru povedal, da z njihovim projektom podpirajo zaščito volka; vendar še bolj kot to, skušajo najti neko rešitev, ki bi omogočala sobivanje kmetov in zveri. Njihov projekt je zato veliko bolj usmerjen h kmetom in domačim živalim. Pravi tudi:

»Mi imamo v Sloveniji zakon o živinoreji. Živali so tudi zakonsko zaščitene in vsak nepotreben stres, ki se živali povzroča, je v bistvu kaznivo dejanje. In sedaj mi moramo upoštevati tudi ta zakon in živali moramo zaščititi tudi iz tega vidika, da se jim po nepotrebem ne povzroča stres in pa bolečino in tako naprej. Ne samo zaradi škodnih primerov, zato da bi država imela manj stroškov. Gre se zato, da je potrebno te živali, in mi kot odgovorni lastniki, rejci, moramo svoje črede zaščititi. Po isti strani pa bi morala tukaj država kot odgovoren lastnik zaščititi volka na ta način, da zmanjša te napade oz. da jih nekako nadomesti rejcem. To se že sedaj

počne s temi nadomestili, v obliki teh subvencioniran oz. teh odškodninskih izplačil. Se pa da tudi kakšne druge variante, nekaj časa je dajala tudi te elektromreže, jih je subvencionirala, si jih dobil. Mislim, da tam okrog 40 % ali 60 % si dobil. Pa električne pastirje, pa mislim, da tudi te sončne celice. Tako, da država je pomagala, ampak to je bilo vse neučinkovito do sedaj.«

4.2.2 Analiza člankov: Ustvarjanje javne podobe

Mediji so pomembno orodje družbenototalnega sistema, ki družbi pomagajo ustvarjati in razumevati realnost sveta, časa in prostora v katerem živimo. Njihova naloga je prenašanje informaciji, ki imajo pri ustvarjanju in oblikovanju družbenih norm zelo pomembno vlogo. Kljub njihovi nepristranskosti in neopredeljenosti, se preko medijev in novinarjev predstavljajo subjektivni pogledi na dogodke, pri čimer je občinstvu zato odvzeta možnost celotnega uvida v ozadje dejanskega dogajanja. Mediji lahko tako (ne)hote z izključevanjem ali produciranjem določenih resnic ustvarjajo podobo, ki pri gledalcih povzroči neko določeno prepričanje. Gledalčeva podoba sveta je zato sestavljena iz selektivno izbranih informaciji, ki jih mediji po svojih kanalih manipulativno širijo med ljudi (Allen 1994: 16-25). Mediji kot takšni imajo tudi v našem primeru pomembno vlogo pri ustvarjanju javnega mnenja, ki se, preko negativnega odnosa rejcev drobnice do volka, preko medijskega poročanja, širijo na javnost in s tem vplivajo na javno mnenje o volkovih in drugih zvereh. Tovrstna poročanja se lahko odražajo v zahtevah po povečanem odstrelu ali pa celo po ilegalnem ubijanju živali (Marinko, Skrbinšek idr. 2011: 13). Hkrati je zanimivo opazovati medijsko prilagajanje določenim vplivom; tako se v zadnjih časih zaradi tega pogostokrat v medijih pojavljajo namigovanja o izkoriščanju odškodnin, slabem varovanju itd. Smatram, da ima velik vpliv na spremembo medijskega poročanja v Sloveniji o tej temi projekt SloWolf. Njegov cilj je zagotavljanje dolgoročnega obstoja populacije volkov v Sloveniji in omogočanje soobstoja človeka in volka. V okviru tega projekta zato organizirajo številna predavanja; izdajajo številne brošure; pomagajo rejcem in se pogostokrat pojavljajo v medijih. To je povzročilo, da smo v medijskem diskurzu tako priča simbolnemu prehodu od volka kot simbola divje in neokrnjene narave, ki sili v naša mesta, k temu, da so rejci postali tisti, ki izkoriščajo odškodninski sistem. Oba od pogledov sta skonstruirana in zato neresnična; vendar tudi izredno zanimiva, saj izražata neko trenutno mnenje, ki se je odrazilo preko medijev. Zato je v nadaljevanju

predstavljenih nekaj najbolj perečih člankov, vezanih na raziskovano območje. Hkrati je uporabljenih tudi nekaj komentarjev, pridobljenih na terenu. Tine Mihelič, ki sodeluje pri projektu SloWolf, je dejal:

»Imaš Slovenske novice s temi lepimi fotografijami poklanih ovc. To je zelo zanimiva novica in tako se odnos javnosti do volkov lahko zelo poslabša zaradi tega. Dejansko kakšnemu od rejcev niti ni tako hudo zaradi te ovce, ker pač dobro zasluži tukaj zraven, ampak na ven so pa ti rejci še vedno zelo proti volku, ker se bojijo, da bi drugače izgubili vse te možnosti, ki jih sicer imajo, in hočejo pokazati, da niso oni krivci, ker slabo varujejo svoje živali, ampak je to pač volk, ker je krvoloč, zloben in se ne da zaščititi pred njim. Dostikrat rejci govorijo, da se ne da zaščititi. Pa čeprav se je v naših primerih izkazalo za zelo dobro, da se da. Če je res volja.«

Rejec Janez Novak je svoje neodobravanje nad izkoriščanjem odškodnin pri nekaterih rejcih, ki se pogostokrat pojavljajo na televiziji in s tem vplivajo na javnost, opisal:

»Sem gledal pred enim tremi leti tam v Prižnici, ima eden velik kompleks in ima notri ovce ter konje. Je po televiziji pripeljal celo prikolico tistih ovčjih skeletov, ampak tisto niso pojedli volkovi, ker če bi on imel vsak dan kontrolo nad ovcami, potem ne bi en mesec, štirinajst dni stare skelete vozil domov. Točno bi vedel vsak dan, če je kakšna ovca šla. Tudi tistemu zraven iz Socerba in pod Slavnikom, mu jih ves čas koljejo. Če bi oni imeli ovce pod kontrolo, niti medved niti volk jih ne bi poklal.«

Informacije, ki jih sprejemamo preko množičnih medijev, imajo zelo močan vpliv na ustvarjanje prostorov; posledično je tudi pričujoča naloga rezultat nekaj letnega opozarjanja na nepravilnosti, ki se dogajajo v kraju, kjer živim. Pri analizi člankov bi rad izpostavil tudi razmerje, ki se v medijskem diskurzu pojavlja kot razmerje med razvojništvom in okoljevarstvom. Pokazalo se je, da so ljudje, ki na območje Gur gledajo kot na ničvredno zemljo, v času diskusij o umestitvi vetrnih elektrarn na Volovji rebri, slednje podpirali. Za njih je bilo to območje mesto produkcije in kot takšno primerno tudi za proizvodnjo elektrike. O medijskem ustvarjanju takšnega produktivnega prostora nam priča krajši izsek iz članka:

»... Velik del krajanov se strinja s postavitvijo vetrnic, veliko število pa je tudi tistih, ki so proti postavljanju teh baje glasnih naprav, ki naj bi ogrožale mir med divjimi živalmi in tudi med prebivalci bistrške občine. Med temi je tudi 65-letni Tone Škrlič, trnovski Bistričan iz naselja Gabrje. Na območju Volovje rebri, ki sega od Knežaka čez Vrbiško raven in Kozlek do Zabiških goljakov in do roba

snežniških gozdov, se je na tem območju pred šestdesetimi in več leti paslo 8000 ovac. Z razvojem industrije so bile črede ovac vedno manjše, pašniki pa so ostajali osamljeni. Zahvaljujoč državi pa se v ta del Slovenije vrača vzreja ovac in koz. V tem delu bistriške občine se po besedah Toneta Širclja danes na petih urejenih pašnikih nič manj kot 900 glav drobnice. Drobnica, ki se tu pase sedem mesecev v letu brez pastirja (razen električnih), je redno oskrbovana s svežo vodo iz vodovoda. Na tem delu bistriške občine je veliko prostora tako za ovce kot za vetrnice, ki so danes nepogrešljiv vir električne energije« (Nikolič 2006: 17).

Pri natančnem opazovanju člankov nam samo vsebino besedila nakažejo že senzacionalni naslovi, v katerih se pojavljajo besede, kot so nevarni sostanovalci, spet pravi pokol, teror, divje zveri, volkovi niso več prehodni gosti itd. Če posplošim opazovano, lahko v medijih večkrat zasledimo zgroženost nad napadi volkov kakor pa nad napadi medveda, četudi je število napadov obeh vrst številčno enako in se od leta do leta razlikuje. Volka se vseeno razume kot neposredni napad divjine na civilizacijo, torej kot nekaj, kar je povezano z zlom in s hudičem. V Bibliji se volk omenja kot simbol pohlepa in pogube; v volka se preobrazi mitološki volkodlak – bitje, ki ima lastnosti človeka in volka. Volk pa je lahko tudi simbol plodnosti; kot takega ga poznamo iz legende o nastanku Rima, kjer volkulja s svojim mlekom nahrani Romula in Rema. Volk ima lahko tudi status božanstva, tako je na Japonskem, kjer se ga časti; v bližino volčjih brlogov pa se nastavlja darove (Marinko, Skrbinšek idr. 2011: 17). Tudi v antropologiji poznamo t. i. volčje otroke; izraz, ki se nanaša na otroke, katerih niso socializirali ljudje, temveč so odrasli z živalmi, lahko tudi v volčjem tropu. Volk pomeni nekaj divjega in neukročenega, zaradi tega pa buri domišljijo številnim kulturam. Volk v vasi velikokrat povzroča strah in zgroženost, kar opisujejo naslednji citati:

»... Doslej so bili prebivalci številnih vasi na Bistriškem prisiljeni sobivati z medvedom, odslej pa se bodo očitno morali navaditi tudi na volkove, ki pa so, za razliko od medvedov, povsem zaščiteni in je lov nanje prepovedan ... Kot smo neuradno izvedeli, naj bi volkovi poklali tudi 40 ovac na enem od gorskih pašnikov nad Ilirsko Bistrico. Če je početje zveri na teh pašnikih nekako razumljivo, pa je bolj zaskrbljujoča njihova prisotnost v neposredni bližini naselij« (Šajn 2006: 24) .

»Te izključno mesojede zveri na našem območju niso več zgolj prehodni gostje, tu imajo že svoja legla. Letos je pod čekani volkov končalo skoraj 120 ovac, največ kar 51, so jih v šestih napadih pokončali rejcu na Volovji rebri pri Ilirski Bistrici. Škoda, ki jo imajo kmeti, je visoka... Veliki pokoli drobnice so posledica dejstva, da imajo volkovi ovce v ogradi dobesedno na pladnju. Škoda je lahko še posebej

visoka, ko pride na ograjen pašnik volkulja z mladiči, ki se na lahko dostopni drobnici učijo klanja kot na poligonu» (Šajn 2004: 1).

»... Ljudje so vse bolj prestrašeni, zveri pa se očitno vse bolj ravnaajo po svojem nagonu« (Šajn 2005: 7).

Najstarejši najdeni ostanki volkov v Sloveniji so stari okrog 250.000 let. To območje so volkovi naseljevali veliko prej kakor človek; vse od takrat pa naj bi tu živeli neprekinjeno. Med 19. in 20. stoletjem so na naših tleh živeli brez vsakršnega varovanja; vendar so bili že nekajkrat skorajda na robu izumrtja. Dolgo let so se za pobijanje volkov izplačevale denarne nagrade. Zaradi močnega upada populacije volkov so ih leta 1974 prvič zaščitili v gojitvenem lovišču Medved Kočevje, nato pa leta 1976 še v gojitvenem lovišču Jelen Snežnik. Na območju celotne Slovenije je leta 1990 volka najprej zaščitila Lovska zveza Slovenije, leta 1993 pa je bil kot zavarovana vrsta zaščiten tudi s strani države (Marinko, Skrbinšek idr. 2011: 6).

Spremenjen pogled na dojemanje volka nam opiše naslednji članek, ki se je v medijskem diskurzu pojavil v letošnjem letu; veliko zaslugo za spremembo težišča med volkovi in rejci pa gre za pripisati projektu SloWolf:

»Leta 2009 se je kar 42 odstotkov škodnih primerov zgodilo le pri sedmih rejcih. Škodo bi tako za polovico zmanjšali, če bi le najbolj ogroženi svoje črede ustrezno zavarovali, ugotavlja Rok Černe z Zavoda za gozdove Slovenije. Sedanje stalne ali premične elektroograje, visoke 110 centimetrov, niso velika ovira za volkove. Stroka za učinkovito zaščito živali priporoča elektromreže, visoke vsaj 160 centimetrov, ali pastirske pse ali celo kombinacijo obeh načinov varovanja« (Jaksetič 2012: 4).

Poglavje torej na kratko predstavi problematiko medijskega ustvarjanja t. i. divjega in nepredvidljivega volka, ki se pojavlja v neposredni bližini človeka. Pri tej skromni analizi je razvidno spreminjanje javnega mnenja, ki se, vse od 2004 pa do danes, nenehoma razlikuje in oblikuje glede na konfliktnost med človekom in volkom. Do medijev sem sprejel kritično stališče predvsem zaradi dejstva, da imajo veliko vlogo pri ustvarjanju javnega mnenja. Vseeno pa smatram kot pozitivno, da so mediji pogled sposobni spreminjati in da tekoče sledijo vedenju o tej problematiki. Danes je tako postala aktualna tema izkoriščanje odškodnin (četudi je ta problematika prisotna že kar nekaj let); kar je povzročilo tudi vpliv na spreminjanje zakonodaje, ki je tovrstno početje prej omogočala.

4.3 Civilizacija nasproti divjini

Razmerje med ovčerejo in naravovarstvom oz. med razvojništvom in okoljevarstvom bo na tem mestu pomagal razumeti filozof Tine Hribar, ki v svojem delu *Obvladovanje sveta in svetovni etos* opisuje skrajnosti obvladovanja sveta. Spodnji sestavek je tako nastal kot povzetek njegovih misli.

Že starogrški filozof Heraklit je trdil, da je edina stalnost vesolja njegovo nenehno spreminjanje. Pravil je, da tako narave kot kozmosa ni naredil ne Bog ne človek; temveč se dogajata sama iz sebe in sama po sebi, torej po svojem lastnem logosu. Biti, bit oz. bilka pomeni rasti, nastajati, bivati in biti v vsakem trenutku, vse do preminutja. Utemeljitelj psihoanalize Sigmund Freud je trdil, da človek v resnici ni nikoli verjel v svojo smrt in da hoče življenje onkraj svoje smrti, torej neumrljivo življenje. Od tu naj bi izhajala zaobrnitev zoper naravo, ki se je izoblikovala z metafiziko, ki je nauk o obstoju nečesa nad naravo. Narava zato postane nekaj podrejenega – nič več mati ljudi in bogov, temveč proizvod Boga. Človek kot naravno bitje postane bitje potreb in strasti. To podobo je v krščanstvu še izostril Avguštin, ki Boga postavi nad naravo; takšen odnos pa ima oz. je podedoval tudi moderni človek. Človek kot subjekt se zaveda, da kot naravno bitje narave ne obvladuje; kot bitje uma pa ima, že od vsega začetka naprej (torej od Bacona in Descartesa (kartezijanski preobrat)), v načrtu priboriti si brezpogojno oblast nad naravo. S tem pa tudi nad samim seboj kot naravnim bitjem, bitjem naravnih potreb, telesnih strasti, predvsem pa bitjem tako imenovane naravne smrti (Hribar 2003: 194).

Vse vrste, razen ene, živijo v naravni povezanosti s svojim okoljem, ki se spreminja glede na evolucijski proces v nekem času in prostoru. Človek je, za razliko od drugih vrst, edino bitje, ki je med sabo in svojim okoljem vrinil kulturo. Človek kot *Homo sapiens* je zato kulturno bivajoče bitje, ki v svojem življenju postavlja ostre meje med divjino in civilizacijo (Oelschlaeger 1991: 284). Idejo divjine moramo tako razumeti skozi perspektivo modernega človeka, ki prostor svojega bivanja dojema antropocentrično oz. ekocentrično. Tu, prvi pomen postavlja v središče sveta človeka, zato narava služi njegovemu napredku; drugi pojem pa v središče usmerja življenje samo (Škedelj Renčelj 2010: 269). V obeh primerih gre za vrednotenje divje narave, ki je konstrukt ekonomskih zahtev tržišča, le-to pa po zakonih ponudbe in povpraševanja ustvarja novo, tržno obliko vrednosti. Takšno povpraševanje lahko posledično iz gorskega travnika ustvari smučišče,

veleblagovnico ali pa zaščiteno območje, kjer si lahko turisti ogledujejo divje zveri. Izkoriščanje t. i. divjine se zato nadaljuje brez ideoloških mej in zadržkov. Naravo se smatra kot neomejeno sredstvo obnovljivih virov, ki jih za potrebe potrošnje določajo politični in ekonomski interesi industrijskih držav (Oelschlaeger 1991: 288). Okoljevarstvo je nastalo kot politična in socialna skrb, ki jo povzroča tehnologija s svojo idejo produkcije in trajnostnega razvoja. Zaskrbljenost nad okoljem se je začela širiti kot opozicija ekspanziji kulturnega modela razvojništva, ki so ga oblikovale ideje industrializacije, napredka in prevelike potrošnje. Okoljska osveščenost je zato tesno povezana s prilagoditvijo lokalne skupnosti novim okoliščinam, ki so bodisi vzrok razvojništva ali okoljevarstva. V primeru, da so tradicionalni viri oz. produkti podvrženi uničenju, odstranjenju ali pa so prepovedani s strani razvojništva ali okoljevarstva, bodo na novo vedno nadomeščeni s kulturno primerno in zadovoljivo alternativo (Kottak 1999: 26).

V skladu z napisanim je potrebno razlikovati med dvema konceptoma, in sicer med ekonomskim in ekološkim oz. med razvojništvom in okoljevarstvom. Ta opozicija je uporabljena zaradi skupnega etimološkega korena *-oikos*, ki v starogrščini pomeni dom. Iz njega izhaja pojem ekonomija, torej eko-, nadaljnja izpeljava vede pa prihaja iz *-nomos*, kar pomeni zakon in pravila pri uporabljanju razpoložljivih sredstev glede na njihovo donosnost. Pojem ekologije izhaja iz združevanja korenov eko- ter *-logos*, kar pomeni razum, preučevanje razporeditve in bogastva živih organizmov ter odnosov med živimi bitji in neživim okoljem. Razlika med konceptoma je kulturni konstrukt, s katerim lahko preučujemo interakcije med družbo in njenim okoljem. Tako lahko človeka oz. skupino ljudi enkrat pojmuje kot gospodarje narave, drugič pa jih razumemo kot nepogrešljiv člen v sistemu naravnih procesov (Simonič 2010: 231). Dom (st.gr. *oikos*) je zaradi tega širokega poimenovanja zelo raztegljiv pojem, zato posledično sproža tudi številna okoljska vprašanja, ki jih med drugim preučuje tudi antropologija. Pri različnem razumevanju istega prostora zato lahko prihaja do konfliktov med razvojništvom in okoljevarstvom; okoljevarstvo pa seveda lahko nastopa tako v vlogi nosilca kot tudi zaviralca sprememb. V obeh primerih gre za kontrolo nad fizičnim okoljem, ki se izraža skozi dualizem narave in kulture. Skozi ekološko perspektivo Fredrika Bartha lahko razumemo stik med dvema ali več skupinami na enem prostoru na naslednje tri načine:

1. Lahko zasedejo točno določene prostore v nekem naravnem okolju in so v minimalnem potegovanju za vire. V tem primeru je njihova medsebojna odvisnost

vezana na sobivanje na istem prostoru. Večina stikov poteka s trgovanjem in občasno na ceremonialno ritualnem področju.

2. Lahko pride do polastitve ločenih teritorijev, v takšnem primeru pride do tekmovanja za vire; njihovo medsebojno sodelovanje pa bo vključevalo politiko določanja meja in drugih možnih sektorjev.
3. Lahko priskrbijo pomembne dobrine in usluge drug za drugega, recipročno zasedejo različne prostore in so v tesnem medsebojnem sodelovanju (Barth 1969: 19-20).

Od zgoraj naštetih so možne tudi drugačne oblike sodelovanja, kjer posamezniki ali pa manjše skupnosti zaradi ekonomskih oz. političnih razlogov spremenijo svoj položaj, prostor, status ipd. Če pride do nastanka mej med takšnimi skupnostmi, so te posledica različnih socialnih in kulturnih razlik. Razlike med njimi lahko nastanejo zaradi različnih tehnik izražanja (jezik, običaji, rituali ipd.), vrednostnih sistemov (različni pogledi na svet in socialne strukture) ali zaradi samoidentifikacije (pripadniki se smatrajo kot člani neke skupnosti) (Izikowitz 1969: 141). V našem primeru gre za konfliktnost različnih vrednostnih sistemov – na eni strani je tu ovčereja kot del razvojnega programa ali občine, države ali celo Evropske unije; na drugi strani pa so tu okoljevarstveniki, ki skušajo isti prostor zaščititi. Kakor je bilo doslej že omenjeno, je bil prostor Volovje rebri namenjen gradnji vetrnic, kar se sklada s kmečkim pogledom na izkoriščanje naravnih virov za potrebe preživetja. Vendar so isti prostor skušali ohraniti okoljevarstveniki, ki se jim vetrne elektrarne ne zdijo dopustne, saj bi se Volovja reber tako spremenila v industrijsko pokrajino (Blejec 2005: 50-51). Največjo napetost med obema poloma je bilo zaznati v času med leti 2003 pa nekje do leta 2006. Vzporedno se je v istem času popolnoma brez konfliktov na istem prostoru začela pojavljati ovčereja, ki je na nek način nadaljevanje razvojniškega pogleda na izkoriščanje kmetijskih površin. Kot primer takšne predstave, ki opisuje prostor primeren tako za vetrnice kot ovce, prejšnje poglavje navaja citat iz Kmečkega glasu; na tem mestu pa bo za potrditev argumenta uporabljeno mnenje Toneta Benigarja, ki je opisal, kako je dobil pašnike leta 2004 v najem:

»Kar se tiče samih vetrnic se mi zdi, da to ne bi prav nič negativno vplivalo na samo pašo gor. Ker Elektro je odkupil zemljišča, nekje 42 hektarjev zemljišč, so mi jih dali v najem. Oni so bili takoj za sodelovanje, da mi dajo v najem in tudi potem če bi bile vetrnice, bi tam postavili tudi eno restavracijo, ki so jo imeli v planu. Sedaj je verjetno vse skupaj padlo v vodo. V eni od kavern bi postavili restavracijo in posebnost bi lahko bila, da bi imeli prav jagnjetino iz Volovje rebri v ponudbi. Tako, da jaz mislim ,zaradi samih vetrnic, da ne bi negativno vplivale na pašo, da bi

bila v bistvu lahko samo povezava. Mogoče bi lahko bilo še manj napadov zaradi zveri in tako ne bi bilo toliko škode gori.«

Pri tem pa iz stališča okoljevarstva prihaja do paradoksa, saj je bila ideja gradnje vetrnic zamenjana oz. mišljena vzporedno z ovčerejo, ki jo prav tako razumemo kot razvojniški pogled na prostor. Ohranjanje kulturne krajine, proizvodnje eko-elektrike in celo ustanovitev parka združuje trajnostni razvoj, ki naj bi »zadovoljeval potrebam sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozili možnosti prihodnih rodov, da zadovoljijo svoje potrebe« (<http://sl.wikipedia.org>). Trajnostni razvoj, ki je v diskurzu razvoja in varovanja postal mantra, je bil, po mnenju antropologa Conrada P. Kottaka, le redko uspešen (Kottak 1999: 26). Trajnostni razvoj lahko uporablja nasprotujoče si trditve, ki okoljevarstveno argumentacijo največkrat zmanjša v prid razvojnim interesom. Simone Abram trdi, da je država s trajnostnim razvojem ukanila okoljevarstvo in s tem uspela svoje razvojne interese izpeljati ravno skozi diskurz trajnostnega razvoja (Blejec 2005: 57). V prejšnjih poglavjih je bilo omenjeno, da je prostor pri gradnji identitete ključnega pomena in je, kot družbeni konstrukt, oblikovan s simbolnimi in družbenimi interakcijami. Iz tega vidika je tudi vpliv razvojništva in okoljevarstva na nekem prostoru v domeni nacionalne, regionalne in lokalne etnoekologije, saj imajo le-te možnost njegovega spreminjanja ali ohranjanja. Antropologi so lahko pri tem vpleteni v vlogo tistih, ki skušajo neko območje zaščititi ali pa na njem ohraniti neko poljedelsko dejavnost, prisotni so lahko kot raziskovalci staroselske kulture ali pa kot mediatorji med konservacijskimi programi in ohranjanjem staroselskih pravic (Orlove 1996: 330).

Če je bilo do sedaj že večkrat opisano ustvarjanje krajine, je bilo manj poudarjeno to, kako se ustvarja t. i. divjina, ki je povezana z zavarovanimi in zaščitenimi območji. Slednja so postala sredstvo, preko katerega veliko ljudi razume, doživlja in uporablja svet, ki ga imenujemo narava in okolje. Ta imaginacija prostora je začela ustvarjati dihotomijo med naravo in kulturo na prostorih, kjer te razlike prej niso poznali (Simonič 2010: 241). Življenje na zemlji je bogato z raznovrstnostjo ekosistemov, vrst in genov, ki jih pod skupnim imenovalcem uvrščamo v t. i. biotsko pestrost, na katero močno vplivajo tako naravni pogoji kot tudi človeška aktivnost. Zmanjševanje biotske pestrosti je postalo eden glavnih diskurzov pri različnih okoljskih problematikah. Ljudje se večinoma ne obremenjujejo zaradi izumiranja nekaterih ekosistemov in vrst; lahko so pa močno zaskrbljeni zaradi izumiranja tropskega gozda, določenih rastlinskih vrst in živali. Problem

zmanjševanja biotske pestrosti je leta 1992 prišel na agendo v Riu de Janeiru (Blejec 2005: 19). Eden izmed načinov varovanja biotske pestrosti so postala zaščitena območja, ki se jih razume kot edine prave, moralne in pravične. Kot posledica tega so zaščitena območja postala sredstvo, s katerim upravljata tako razvojništvo kot okoljevarstvo, slednje pa pri svojem načrtovanju sveta uporablja diskurze kakor sta trajnostni razvoja in raba virov in rekonstrukcija divjine in ekosistemov (West 2006: 256). Eden izmed takšnih primerov v Sloveniji so bili Gure in Volovja reber, ki sprva mišljeni kot del Snežniškega parka in Nature 2000, kasneje se je njihova namembnost spremenila v prid gradnji vetrnic, sedaj pa se tu z ovčami ohranja kulturno krajino. Ta primer pri nas ni osamljen; podobno je bilo s Sečoveljskimi solinami, ki jih je država leta 2001 razglasila za krajinski park in s tem spremenila prvotno namembnost prostora, ki je nastal z eksplicitnim posegom človeka v naravno okolje, zdaj pa je isto okolje zaščiteno, ravno zaradi svoje naravovarstvene funkcije. V članku Škedelj Renčelj tako problematizira konflikt med dojemanjem tradicije solinarstva in implantacijo novih vrednot verovanja biodiverzitete v družbi. Kot karikira je »kulturna dediščina zaradi zanemarjanja postala naravna dediščina« (2010: 264). Na tem prostoru je danes največje ohranjeno mokrišče, ki je pribežališče mnogim pticam in številnim živalim. Kljub temu so na tem istem prostoru še vedno prisotni različni interesi in lobiji, ki na njem skušajo narediti golf igrišče, podaljšati progo za letala, urediti marino za jahte itd. Seveda ne moremo mimo tega, da bi si zastavili vprašanje, ali je zaščiteno območje res namenjeno izključno ohranitvi neke naravne dediščine. Ob tem se je potrebno zavedati tudi, da ima na tovrstno zaščitениh prostorih takšno ustvarjanje dualizma med naravo in kulturo velik vpliv tudi na družbene posledice, ki lahko ljudi iz teh prostorov izključujejo ali pa jim onemogočajo življenje, kot so ga do takrat poznali oz. zaradi katerega je ta prostor tudi v prvi vrsti nastal.

Varovana območja danes obsegajo že 12 % zemeljske površine; mnoga med njimi obstajajo samo na papirju ali pa jih uporabljajo gospodarske korporacije, ki zavestno kršijo njihove pravilnike. Kljub temu je takšna oblika varovanja najboljša med slabimi rešitvami, ki v času naraščanja prebivalcev in ob povečani potrebi po naravnih virih, ohranja naravno raznolikost po svetu. Do razumevanja parkov in zaščitениh območji moramo biti kritični, saj so bili prvi parki ustanovljeni v času kolonializma, ki se je tako na premeten način dokopal do naravnih virov in tržišč za poganjanje domačih gospodarstev; pogostokrat pa je bil to tudi razlog prestiža (Simonič 2010: 227). Kot primer takšnega parka lahko

izpostavimo ameriški nacionalni park Yellowstone, ki je kot prvi nastal leta 1872 na pobudo vzhodnih elit. Ustanavljanje ameriških parkov je bilo zelo tesno povezano z vojaškim pregonom ameriških staroselcev iz zavarovanih območji, ki jih je tudi kasneje, ko so se tam začeli pojavljati prvi turisti, varovala ameriška vojska. Takšna zaščitena območja so se hitro razširila po zahodnem delu Amerike in svetu, ki je, takšno stvaritev pokrajine oponašal v obliki parkov, trgovin, mednarodnih hotelov in drugih oblik prostorov, ki gostom prikazujejo prvobitno izkušnjo sintetizirane preteklosti in pokrajine (West 2006: 258). Po letu 1970, ko so se začela zaščitena območja širiti po celotnem svetu, je postalo jasno, da se severnoameriški model nenaseljenih nacionalnih parkov ne bo mogel prenesti na vsa zaščitena območja. Eden izmed poizkusov, ki je skušal zaščititi ogrožene vrste in je zraven vključeval tudi lokalno prebivalstvo, je bil Conklin & Graham model začasnega izenačenja staroselskih virov in organizacijskih praks zahodnega okoljevarstva. Ta izenačitev je povzročila stereotipizacijo pojma, ki ga je Reford poimenoval t. i. plemeniti ekološki divjaki. Trditev, da staroselci živijo v harmoniji z naravo in da zaradi tega ne ogrožajo rastlin in živalskih vrst, počiva v dolgi tradiciji zahodne misli (Orlove 1996: 335). Ideja divjine kot prostora, ki se ne sme komercialno razvijati, pa je v nekaterih primerih sprožila tudi sodelovanje med lokalnim prebivalstvom in okoljevarstveniki. Tako so na Aljaski s skupnimi močmi uprli proti korporacijam, ki so tam hotele iskati nafto (West 2006: 256-257). Nadalje sta se obe strani v avstralskem nacionalnem parku Kakadu strinjali, da je ogenj ključen element ekosistema, ki ohranja pestro rastlinsko biodiverziteto in je bilo zato staroselcem dovoljeno, da v določenem času prakticirajo kontrolirane požige in s tem ohranjajo pokrajino, kot jo poznajo (Orlove 1996: 339). V Sloveniji kulturna krajina spada v neke vrste ekonomsko-ekološki ovoj okoli vrednot t. i. naravovarstvenih svetosti ožjega območja narave. Skoraj večina slovenskih varovanih območji spada v IUCN-ovo kategorijo varovanih krajin, ki so namenjene ohranjanju in rekreaciji, kar lahko razumemo kot dokaz prepletenosti družbenega ter ekosistemskega gledanja na prostor (Simonič 2010: 229). V poglavju o subvencioniranem ohranjanju kulturne in naravne dediščine je bilo zato omenjeno, da program Skupne kmetijske politike (SKP) trdi, da so kmetijska zemljišča poleg osnovne namembnosti namenjena tudi turizmu, ki je v tesni povezanosti z zaščitnimi območji. Najbolj prodorne in najprej vidne spremembe, ki nastanejo pri zaščitnih območjih, so posledica razvoja ekoturizma. Če kje nastane kakšno zaščiteno območje, se tam posledično zagotovo pojavi tudi ekoturizem, ki lokalnemu prebivalstvu služi kot dodaten vir zaslužka. Zaradi turizma nastanejo novi prostori, kjer se

ustvarja tako kulturo ali naravo tudi tam, kjer prej, vsaj v takšni obliki, ni obstajala. Kot tak, turizem prinaša nove poglede na uporabo okolja in s tem ustvarja nove meje med ljudmi (West 2006: 262). Kot zanimivost sledi še primer zaščitenih območij v španskih Pirenejih, ki so v nekih podrobnostih zelo podobni našemu primeru v Sloveniji. Tudi tam je, kakor pri nas, človeška neaktivnost na določenih prostorih povzročila vrnitev nekaterih vrst živali. Pomembno pri tem je, da se status živali, glede na čas in prostor, spreminja; lahko se jim dovoli naselitev, lahko se jih naseli ali pa se jim to onemogoči. Španija je določene dele Pirenejev razglasila za zaščiten območja, ki so ustvarila institucionalno teritorizacijo zemljišč in na njih začela obnavljati idealno pokrajino, ki pa je vključevala tudi nezaželeno vrste (vok, medved). Takšna oblika revitalizacije okolja je človeško ustvarjena pokrajina, ki je kulturno pogojena in pri kateri se naravo dojema kot postmoderno obliko divjine. Skupnosti lahko dojemajo živali kot koncepte, ki jih kulturno oblikujejo in jim tudi spreminjajo status glede na potrebe nekega časa in prostora. Za nekatere se zveri premikajo kot koncepti, škodljivci, nacionalne ikone oz. kot ključni elementi v verigi živalskih vrst, spet drugim je to izguba nekega načina življenja. Manj kot generacijo nazaj so tako številne skupnosti na Pirenejih aktivno sodelovale pri iztrebljanju medvedov, ki so jih domačini smatrali kot škodljive, bili so jim grožnja in celo tekmeči (Vaccaro 2009: 500-504). Tudi pri nas je bila do leta 1973 razpisana nagrada za vsakega ubitega volka, ki je v bil še v zadnjem stoletju večkrat na pragu izumrtja (Černe idr. 2010: 2). Lokalno prebivalstvo je v obeh primerih skorajšnjo iztrebitev ene ali druge vrste dojemalo kot kolektivni uspeh; ponovno vračanje vrst v njihovo okolje pa zato sproža številne nejasnosti in konflikte (Vaccaro 2009: 505). Tako v Španiji kot v Sloveniji odškodninski sistem, ki je namenjen blaženju teh konfliktov, ne spodbuja rešitev za izboljšanje varovanja domačih živali in kot tak zato ne predstavlja dolgoročne rešitve za reševanje konfliktov. V tem poglavju je bilo opisano razmerje med divjino in civilizacijo oz. med naravovarstvom in razvojništvom. V obeh primerih gre za kulturno ustvarjanje prostora, ki uporablja eno ali drugo stran zato, da ustvari ali utrdi svoj položaj na zasedenem območju, ki ga manipulira skozi konstruiranje pokrajin oz. z živalskimi vrstami, ki so enkrat iztrebljene, drugič pa ponovno uvedene, zaščitene ali pa preganjane. Pri ustvarjanju dualizma med naravo in kulturo imajo poleg državnih instituciji veliko vlogo tudi nevladne organizacije (NGO), ki v svojih publikacijah pogostokrat prikazujejo naravo kot statični objekt, ločen od ljudi, ki s svojimi dejavnostmi spreminjajo okolje, ki je del kulture in zato nenaravno (West 2006: 256).

5. ZAKLJUČEK

Naj kot antropolog v sklepnem dejanju vsem, ki na tem mestu morebiti iščejo odgovore na vprašanja izhajajoč iz naslova izbrane teme, svoje delo obrazložim in upravičim s pojasnilom, da cilj teksta ni iskanje rešitve problema med ovcami in zvermi; temveč se naloga posveča različnim pogledom, ki se na tem (socialnem) prostoru srečujejo in ga oblikujejo do te mere, kot ga poznamo danes. Naloga skuša kritično, objektivno in nepristransko zajeti vse strani in je bila kot taka vedno odprta za nove in drugačne poglede na isto situacijo.

V nalogi me je zanimala ovčereja na območju Ilirske Bistrice, natančneje na Gurah in v Volovji rebri; posvečal pa sem se njenim vplivom na konstrukcijo prostora, ki kot tak prihaja v konflikt z divjimi zvermi, posledično pa z naravovarstvom. Tekom raziskovanja sem prišel do ugotovitve, da subvencije in odškodnine na tem prostoru ustvarjajo dihotomijo med naravo in kulturo; slednja pa človeka ali obravnava kot nenaravnega in s tem nekulturnega ali pa ga antropocentrično dojema kot del okolja, v katerega je integriran. Zaradi tega sem se posvetil tudi obrazložitvi konstrukcije prostora, kraja in identitete, kar naj bi dokazalo, da socialni prostor ni le prazen kos zemlje, na katerem se odvijajo različne dejavnosti v nekem času, temveč je njegovo dožemanje v veliki meri socialna konstrukcija, ki nastane z različnimi interakcijami med skupinami in okoljem. Prav zaradi razumevanja identitete ter na novo ustvarjene tradicije sem v začetnem delu naloge nekaj prostora namenil krajšemu zgodovinskemu pregledu ovčereje na območju Ilirske Bistrice. V nalogi sem nadalje vključil tudi pričevanja sogovornikov, ki s svojimi besedami predstavijo prostor, kakor ga dojemajo in vidijo sami. Iz njihovih pričevanj je razvidno, da je pri dožemanju istega prostora prisotna neka nejasnost, ki je predvidoma nastala kot posledica trenutnega redefiniranja področja. Sam menim, da imajo pri tem veliko vlogo subvencije in odškodnine, ki, v takšni obliki kot so, ne spodbujajo proizvodnje in hkrati nezadostno ohranjajo krajino, ki se zato počasi zarašča.

Eden izmed problemov, katerim se v nalogi posvečam, je tudi ustvarjanje in ohranjanje pokrajine, ki jo s subvencijami spodbuja država. Tako se tudi večina pašnikov na območju, ki ga preučujem, nahaja v neposredni bližini gozdov; to pa je pripeljalo do vse večjih konfliktov med rejci in zvermi, med katerimi sta najbolj izpostavljena volk ter medved. Ukrepi varovanja drobnice, ki so predpisani v Pravilniku o minimalnih zaščitnih ukrepih,

so neučinkoviti in omogočajo izkoriščanje bogatih odškodnin, ki jih za blaženje konfliktov daje država. V tem sklopu sem ravno zato površinsko raziskal načine paše, varovanja in izkoriščanja odškodnin. Iz pričevanja različnih sogovornikov in na primeru drugih praks po svetu sem želel prikazati konflikt prisoten med interesi razvojništva in naravovarstva; le-ta se v preučevanem primeru izraža kot konflikt med subvencijami in odškodninami. V razmerju, ki ustvarja določene prostore, so tako vpleteni interesi naravovarstvenikov, agronomov (in tudi etnologov, ki poudarjajo krajino), ter investitorjev. Vsi trije so med seboj prepleteni in kulturno pogojeni (Simonič 2010: 243). Zaradi tega jih ni mogoče razumeti in umestiti brez vzajemnega upoštevanja vsakega izmed njih.

Iz vsega naštetega je razvidno, da so Gure kot fizični prostor izredno zanimiv in bogat teren, kateremu nameravam pozornost posvečati tudi v prihodnje. Upam, da bo ta naloga zato služila kot vpogled v teren, ki ga bom natančneje raziskoval na podiplomskem študiju. Menim, da bi bilo v prihodnje smiselno raziskavo razširiti tudi na druge subjekte, ki aktivno soustvarjajo ta prostor – torej tako rekreativce, opazovalce, kakor tudi tistih na nekaj posameznikov, ki se na tem področju ukvarjajo z vodenjem turistov.

5.1 Summary

The diploma thesis focuses on the sheep farming in the area of Ilirska Bistrica, more specifically on the ridge Gure, which is located on the southern edges of the hill Snežnik forest area. Centuries lasting and still present today, different activities either changing or preserving the original landscape managed to coexist on the same area. For that reason the work focuses on the activity of sheep farming, which is today coming back on this area as a revival of its traditional form, mostly due to the subventions and money compensations. Nevertheless, the revival of the sheep farming is causing a conflict of interests among those present in the *space* of the mentioned area. The interests of these groups can change and gain on strength with the shift of the political power. The research conducted established that the subventions and money compensations create dichotomy between nature and culture, or to be more precise, between the environmental and the development tendencies. Humans in this context can be treated from two perspectives, either as unnatural and uncultured persons or as being an integrated part of their environment. Conflicts on this area therefore result of the conservational tendencies, as well as the changes and attempts of redefining the same space, which have occurred in present time. The diploma for that reason includes chapters focused on the construction of the space, place and identity. These concepts are explaining that social space is not just a piece of an empty land on which different activities take place but rather establish the fact that only individual understandings of space are possible. The space is therefore a social construction made from interactions among different groups and the environment they share. To prove this point, several interviews are included in the diploma showing speakers' different perspectives of the same space they live in. Their statements give a solid ground to conclude that an ambiguity is present within the understanding of the space which is currently redefining itself. The main thesis is that this is mainly due to subventions and money compensations. In the form they are coming, they do not stimulate production enough and at the same time do not preserve the landscape sufficiently, which is for that reason overgrown with trees. The testimonies of the people interviewed as well as examples from other similar practices worldwide show the discordance between development and environmentalism. In the particular case, this is seen as a conflict between subventions and money compensations. Tendencies of different interest groups, among who are the environmentalists, agronomists (also ethnologists who emphasize the meaning of the landscape) and investors create tensions. These groups are firmly interrelated and culturally determined and they cannot be understood together until being treated separately.

6. LITERATURA

Allen, Susan

- 1994 *Media Anthropology: Informing Global Citizens*. Westport in London: Bergin & Garvey.

Barth, Fredrik

- 1969 *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Boston : Little, Brown and Company.

Baš, Franjo

- 1953/1954 'Pripombe k požigalništvu.' V: *Slovenski Etnograf (letnik 6/7)*. Niko Kurent, ur. Ljubljana: Etnografski muzej. Str. 83 – 102.

Blejec, Maja

- 2005 'Umeščanje vetrnih elektrarn na Volovji rebri nad Ilirsko Bistrico : antropološki pogled.' Neobjavljeno diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Bogataj, Janez

- 1992 *Sto srečanj z dediščino na slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Erjavec, Emil in S. Kavčič, G. Mergos, C. Stoforos

- 2001 'Agricultural Policy Options for Slovenia in the Prospect of EU Accession.' V: *Eastern European Economics*, Vol. 39, No. 1 (Jan. - Feb., 2001), New York: M.E. Sharpe, Inc. Str. 39 – 60.

Cole, P. Donald

- 2003 'Where Have the Bedouin Gone?' V: *Anthropological Quarterly*, Vol. 76, No.2 (Spring 2003), Cairo: The American University in Cairo. Str. 235 – 267.

Čeligoj, Vojko

- 2000 *Knjiga o Snežniku*. Ilirska Bistrica: Planinsko društvo Snežnik.

Černe, Rok in Klemen Jerina, Marko Jonožovič, Irena Kavčič, Matija Stergar, Miha Krofel, Miha Marenče, Hubert Potočnik

- 2010 'Škode od volkov v Sloveniji.'/Analiza v okviru projekta Life+ SloWolf Akcija A4/ Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta – Oddelek za biologijo.

Hirsch, Eric

- 2003 'A Landscape of Powers in Highland Papua, C. 1899-1918.' V: *History and Anthropology*, Vol. 14, No. 1, Uxbridge: Brunel University. Str. 3 – 22.

Hribar, Tine

2003 *Obvladovanje sveta in svetovni etos*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Izikowitz, G. Karl

1970 'Neighbour in Laos.' V: *Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, Fredrik Barth, ur. Boston : Little, Brown and Company. Str. 135 – 153.

Jaksetič, Dragica

2012 'Visoke mreže in pastirski psi za varovanje.' Delo 54 (11), 17.1.2012, str. 4.

Klemenčič Vladimir

1960 'Pokrajina Med Snežnikom in Slavnikom.' V: *Geographical Review*, Vol. 50, No. 4 (Oct., 1960), New York: American Geographical Society. Str. 605 – 606.

Kottak, Conrad Phillip

1999 'The New Ecological Anthropology.', V: *American Anthropologist*, Vol. 101, No.1 (Mar.,1999), New York: Blackwell Publishing on behalf of the American Anthropological Association, Str. 23 – 35.

Kuper, Hilda

2003 'The Language of Sites in the Politics of Space.' V: *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*. Setha M.Low, in Denise Lawrence, ur. Str. 247-263.

Low, M. Setha in Denise Lawrence – Zúñiga

2003 *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*. Malden (MA): Oxford.

Marinko, Urška in Aleksandra Majić Skrbinšek

2011 'Raziskava odnosa rejcev drobnice, lovcev in širše javnosti do volka in upravljanja z njim.'/Končno poročilo akcije A.6 projekta LIFE+ SloWolf/ Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta – Oddelek za biologijo.

Nikolič, Petar

2006 'Podnebje za ovce in vetrnice.' *Kmečki glas* 63 (13), 29.3.2006, str. 17.

Nikolič, Petar

2010 'Priprave na višinsko pašo.' *Kmečki glas* 67 (22), 3.6.2010, str. 18.

Nikolič, Petar

- 2010 'Jablanica: Od sira se lahko živi, ne pa obogati.' *Kmečki glas* 67 (23), 9.6.2010, str. 17.

Oelschlaeger, Max

- 1991 *The idea of wilderness: from prehistory to the age of ecology*. Binghamton, New York: Yale University.

Orlove, Benjamin S. in Stephen B. Brush

- 1996 'Anthropology and the Conservation of Biodiversity.' V: *Annual Review of Anthropology*, Vol. 25, Palo Alto: Annual Review, Str. 329 – 352.

Rappaport, Amos

- 1994 'Spatial Organization and the Built Environment' V: *Companion Encyclopedia of Anthropology*, Tim Ingold, ur. London in New York: Routledge. Str. 460 – 502.

Repič, Jaka

- 2010 'Konstrukcija prostora in kraja pri transnacionalnih migracijah med Argentino in Slovenijo.' V: *Ustvarjanje prostorov*. Mirjam Mencej, Dan Podjed, ur. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Str. 162 – 188.

Rohkrämer, Thomas in Felix Robin Schulz

- 2009 'Space, Place and Identities.' V: *History Compass*. Vol. 7, No. 5, London: Blackwell Publishing. Str. 1338–1349.

Simonič, Peter

- 2010 'Naravovarstvo, kmetijstvo in turizem: kulturna antropologija Naravnega parka Pohorje.' V: *Ustvarjanje prostorov*. Mirjam Mencej, Dan Podjed, ur. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Str. 223 – 256.

Smerdel, Inja

- 1989 *Ovčarstvo na Pivki: Transhumanca od srede 19. do srede 20. stoletja ali trije »ovčarji«*. Koper: Založba Lipa.

Šajn, Tomo

- 2004 'Teror volkov v Brkinih: Volkovi niso več samo prehodni gostje – Drobница ni zaščitena pred zvermi.' *Primorske novice* 58 (155), 29.12.2004, str. 1.

Šajn, Tomo

- 2005 'Spet pravi pokol ovac. Dolnji Zemon: Na Bistriškem so bile zopet na delu divje zveri.' *Primorske novice* 59 (250), 27.10.2005, str. 7.

Šajn, Tomo

- 2006 'Dvojni nočni pomor ovac. Zabiče: Volkovi so trem lastnikom poklali več kot 20 živali – Nevarni »sostanovalci«.' *Primorske novice* 60 (253), 2.11.2006, str. 24.

Šajn, Tomo

- 2008 'Vse težje do subvenciji. Ilirska Bistrica: Nov pravilnik o državni pomoči za razvoj kmetijstva.' *Primorske novice* 62(24), 30.1.2008, str. 11.

Škedelj Renčelj, Viktor

- 2010 'Cokla zapuščine: Habitus ter tradicija in dediščina v vlogi mehanizma zaviranja pri implantaciji biodiverzitete kot nove vrednote za družbo'. V: *Kulturna dediščina in identiteta*. Dopolni!!! Str. 263-284

Umek, Ema

- 1957 'Prispevek k zgodovini ovčereje na Krasu in v slovenski Istri'. V: *Slovenski Etnograf (letnik 10)*. Boris Orel, Milko Matičetov, ur. Ljubljana: Etnografski muzej. Str. 71 – 76.

Vaccaro, Ismael in Oriol Beltran

- 2009 'Livestock versus “wild beasts”: Contradictions in the natural patrimonialization of the Pyrenees'. V: *Geographical Review*. Vol. 99, No. 4, New York: The American Geographical Society. Str. 499 – 516.

Valenčič, Vlado

- 1980 'Iz gospodarske preteklosti Bistrice in Trnovega: Ob koncu srednjega in v začetku novega veka.' V: *Bistriški zapisi 1*, Bojan Brozina ind., ur. Ilirska Bistrica : Društvo za krajevno zgodovino in kulturo. Str. 67 – 87.

West, Paige in James Igoe, Dan Brockington

- 2006 'Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas.' V: *Annual Review of Anthropology*, Vol. 35, Palo Alto: Annual Review, Str. 251 – 277.

6.1 Internetni viri

“Kmetijska svetovalna služba.” KSS: <<http://www.kmetijskizavod-ng.si/o-zavodu/oddelki/kmetijsko-svetovanje/kss-ilirska-bistrica>>, 10.5.2012, (19:15).

“Potepanje.” ILBIS:COM: <<http://www.ilbis.com/potep/kamenje.htm>>, 05.5.2012, (14:47)

“Volovja reber.” Wikipedia: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Volovja_reber>, 15.5.2012, (11:35).

“Volovja reber.” Volovja reber: <<http://www.volovjareber.si/>>, 15.5.2012, (12:00).

“Razvojni program podeželja za občine Ilirska Bistrica, Pivka in postojna za obdobje 2007 – 2013.” Razvojni program podeželja: <<http://rpp.ilirskabistrica.si/dokumenti/RPP%20%20Ilirska%20Bistrica,%20Pivka,%20Postojna%20%20PREVERITVENA%20FAZA,%20avg.2005.pdf>>, 21.05.2012, (20:04).

“Regijski park Snežnik.” Ministrstvo za okolje in prostor: <http://www.arhiv.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/narava/projekt_matra/regijski_park_sneznik/regijski_park_sneznik_in_natura_2000/>, 17.5.2012, (15:00).

“Skupna kmetijska politika (SKP).” Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji: <<http://www.evropa.gov.si/si/kmetijstvo-razvoj-podezelja/skupna-kmetijska-politika-skp>>, 20.05.2012, (10:25).

“Trajnostni razvoj.” Wikipedia: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Trajnostni_razvoj>, 17.5.2012, (8:00).

7. PRILOGE

Priloga 1

Zemljevid slemena Gur, ki se nahaja SV od Ilirske Bistrice. Vir: <http://www.geopedia.si>

Priloga 2

Ovčarska staja pod Snežnikom sredi tridesetih let. Srečanje pastirjev z obiskovalci Snežnika so bila vedno posebno doživetje za vse. Iz albuma Marje Iskra (Počkar in Stritih 2000: 36).

Priloga 3

Visokokraška travnišča, kamnišča in pašniki, ki jih zarašča borov, jelov in bukov gozd. Na sliki Gure nad Zabičami, april 2012. Foto: Žiga Gorišek

Priloga 4

Hlev in hiša na Gurah nad vasjo Zabiče. Objekti so bili narejeni v času med obema svetovnima vojnama, od leta 1989 jih uporablja tudi Janez Novak. April 2012. Foto: Žiga Gorišek

Priloga 5

Eden izmed protestnih shodov proti postavitvi vetrnih elektrarn na Volovji rebri. Posneto na Gurah 9.6.2007. Foto: Žiga Gorišek

Priloga 6 (izjava o avtorstvu)

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni.

Ljubljana, 1. juniji 2007

Žiga Gorišek

Priloga 7 (dovoljenje objave)

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis: